

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Tarihsel Yaklaşımda Afazia Çarpanı Metodunun Kullanımı - Ceyhun DEMİRKOLLU.....	1
Efendim (Şiir) - Zübeyde GÖKBULUT (Gelin).....	6
Tevhîh Feneri (Şiir) - Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	6
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU ile Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Sohbet - Doç. Dr. Eyüp AKMAN.....	7
Ferrariye Binen 'Hacı' - Hasan TULÜCEOĞLU.....	9
Bin Canla Seviyorum Türkiye'mi (Şiir) - Orhan AFACAN.....	10
Gerekmez (Şiir) - Talat ÜLKER.....	10
"En Güzel Örnek" - M. Hâlistin KUKUL.....	11
23 Nisan 1920: En Büyük Bayram - Prof. Dr. Saadettin GÖMEÇ.....	13
Beşerî İlişkilerde İslamî Davranış - Dr. Seyfi ŞAHİN.....	14
Son Sözüm Taşa Olsun (Şiir) - Ertuğrul KALAFAT.....	14
Sivas'ın Altınyayla İlçesinde Evlenme ile İlgili Örf, Âdet ve İnançlar - Hasan COŞKUN.....	15
Turnam (Şiir) - Dr. Hasan AHMET.....	24
Türk Mitolojisinde Kuşlar - Doç. Dr. Mustafa SEVER.....	25
Gurbeti Konuşmak! - Bedrettin KELEŞTİMUR.....	29
Olmuş (Şiir) - Köksal CENGİZ.....	30
Gelirim (Şiir) - Recep ÇALKANER.....	30
Doğu Gerçeği: Türkiye'm Pırıl Pırıl - Muhsin BOZKURT.....	31
Sultan Nevruz (Şiir) - Mehmet Ali TALAYHAN.....	32
Nerdesin (Şiir) - Dr. Nedim UÇAR.....	33

YIL : 37

SAYI : 436

NİSAN, 2014

ISSN : 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN

Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon - Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 7,5 TL

Yıllık abone bedeli: 50 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 90 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro - 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tabidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı:

Âlim Gerçel, 116866

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Ü)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'den Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'den Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Ü)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'den Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Doç. Dr. Mehmet SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15

(Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

Ağ sayfası: www.gecityayinevi.com

E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

“Olmaması Gereken” Değil “Olan” ile İlgilenen Bilim

Giriş
Doğal ve beşerî bilimlerin kullanageldiği bilimsel yaklaşımlar/metotlar (ya da var olduğu kanıksanmış klasik tanımlamalar) günümüzde daha detaylı veya keskin olmayan (alineer ve saçaklı mantık) yöne doğru evrilmeye başlamış görünmektedir.

Tartışma şuradan çıkmaktadır. Genel olarak bilgi kullanımı ya da kuramcılığı (epistemoloji) doğal ve toplum bilimlerinin ana başvuru konusudur. Üzerinde fikir çeşitliliğine yol açan tartışma, doğal bilimlerin kullandığı formüllerin sosyal bilimlerde neden bir yöntem olarak sık kullanılmadığı ya da kullanılamayacağı yönündeki algılama farklılığından meydana gelmektedir.

Bilinmektedir ki bilim, “olan” ile ilgilenmekte “olması gerekeni” sahasına sokmamaktadır. Toplum bilimlerinde sanılanın aksine formül/metot kullanımının olamayacağı yanılığısı “değişken” sonsuzluğunun varlığı ve “olması gereken”in tanımlanması beklentisi (bu konudaki dar düşüncenin kırılması yönündeki beklentilerin henüz devam etmesinden ötürü) tartışmaları kısır döngüye sokabilmektedir.

Doğal bilimlerde “olan”lar ile ilgili metot oluşturmak sebep-sonuç (determinist) ilişkisi kurmanın zaten olmazsa olmazıdır. Bu “nicem” (kuantum) fiziki yöntemine doğru evrilen (Newtoncuların da can simidi hâline gelen) yeni biliminde konusuna hemen denk düşen bir doğruluğu da kapsayabilir. Daha sade bir deyimle sosyal bilimler, “olan” üzerine determinist olsun, kuantumcu olsun pekâlâ modelleme veya matematiksel formüllere (değişim dinamikleri veya herhangi bir toplumsal konuda) başvuru yoluna gidebilir. Bu güne değin bu yöntemlerin sosyal bilimciler tarafından sık tercih edilmemesinin sebeplerine dair (bir modelleme oluşturulabileceği yönünde) bu makalenin tetikleyici etkisinin olabileceği ümidini taşımaktayım.

Konuyu daha da basite indirgemek belki şu faydayı sağlayabilir: Basit bir soru, sade insana çoklu düşünme yeteneği sağlarken akademisyenlere bol pencereden bakma ve saçaklı düşünme yeteneği kazandırarak gerçeğe bir adım daha yaklaşma imkânı verebilir mi? Soru şudur: Matematikte iki kere iki dört ederken sosyal bilimlerde bu kalıp nereye konacak? Zaten cevap sorunun içinde yatmaktadır. Bilim “olması gerekene” değil “olana” açıklama getirmekle ilgilenmektedir. “Olmaması gereken” toplum bilimlerinin sırtına yüklenerek cevap beklenirse bu baştan bilime haksızlık olur. Kadim dönem felsefecileri bu ayrımı yapabildikleri için sahalalarını bilime terk etmemişler midir?

Bilgi teorileri çok çeşitli olmasına karşın bilim “olanı” tarif ederek “olması gereken” sahasına hiç girmemiştir. Bir adım ötesine geçsek, doğal bilimler bu yüzden formül ve modelleme yöntemine tereddütsüz bir zorunlulukla girerken (sosyal bilimlerde modelleme yöntemi aslında hep kullanılagelmişken) sayısal önermeler, rasyonalist ve pozitivist terimler doğal bilimlere, isim babalığının getirdiği ilk olmanın avantajını keyifle sürmesine imkân tanımıştır.

Tekrar ifade etmek gerekirse sosyal bilimler modelleme yöntemi ve formüllerini “olanlar” üzerinde önermeye devam edecek görünmekle birlikte şimdi (bu makale yoluyla belki) tartışmalar (modellemenin olamayacağına dair değil ama) formülasyon çeşitliliğinin aynı konu üzerinde başka modellemelerin zenginleşmesine sebep olan olumlu bir anlam katabilecektir.

Başka bir paradoks da toplum bilimlerinin uğradığı haksızlığı ispatlar nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Sosyal alanlarda modellemeyi etkileyen “değişkenler” konusu, ilk anda “soruna” dönüşmüş görünmektedir. Aslında aynı sorun hem de kocaman bir şekilde “bilinmezlik”¹ oranında doğal bilimlerin

1 Ian Marshall-Danah Zohar, *Kim Korkar Schrödiner'in Kedisinden*, İstanbul, 2002, s. 95.

kafasını kurcalamakta ve cevap bekler hâlde durmaktaydı. Bu, bugün bile tanımlanır ama çözüm bekler mahiyettedir. Başlangıçta bir binanın üzerinden atılan taşın aldığı yol, determinist fizik ve matematik ile formüle edilirken bugün değişkenler yüzünden (sürtünme, atmosferik şartların tanımlanamazlığı, zamanın genişlemesi ve mekân koşulları vb.) tüm formüller (doğal bilimler açısından) “nicem”² koşullarında revizyona gereksinim duyar hâle gelmiş ve modellemeler değişkenlerin adeta hışmına uğrar görünmektedir. İşte sosyal bilimler de henüz determinist modellemelerini “olanlar”³ a değin çoğaltamamış ve isim yapamamışken şimdi kuantum yaklaşımını da bünyesine ithal etmek gibi bir durumla karşı karşıyadır.

Ama bu çok sorun olmamalıdır. Konumuzun özüne değin bir değişim yoktur. Önceleri doğal bilimciler, modellemelerini uzun süren bir zaman içerisinde temel çalışmalarını tamamlaması sebebiyle şimdilerde makalelerini ve incelemelerini daha kısa zaman dilimlerine sığdırabilir hâle gelmişlerdir.

Bir Modelleme Örneği

İşte sosyal bilimcilerin temel modellemelerinin ne oranda tamamlanma aşamasında olduğunu görmek için hemen yeri gelmişken bunu bir formülle gösterelim: *Temel modelleme çalışmalarına x, detay modelleme çalışmalarına z, modelleme çalışması sonuçlarına ise k* denirse; **x** ve **z** arasında “değişken ters orantı”dan söz edilebilir. Bu da **x.z=k** veya **x=k/z** şeklinde modellenebilir. Yani *temel modelleme çalışmalarının tamamlanması sona yaklaştığında “değişken ters orantılı” formül gereği detay modelleme çalışmalarının artması* beklenecektir. Tabii ki doğal bilimlerde olduğu gibi, “nicem” değişkenleri ileride buraya dâhil edilebilecektir.

Sosyal Bilimleri Bekleyen Modelleme Pratikleri

Aslında dikkat edilirse doğal bilimler formülleme çalışmalarında farklı disiplinlerden istifade ederek sonuca/gerçeğe ulaşmaya önem vermiştir. Örneğin, termodinamik veya akışkanlar mekaniğinde kimya, fizik, su bilimi, enerji, dinamik kanunların

sonuca birlikte tesir ettiğini görürüz. Tıpkı doğal bilimlerde olduğu gibi tarih disiplini de coğrafya, sosyoloji, arkeoloji, haritacılık vb. gibi çok disiplini bünyesinde bulundurur (görünen ama ilk başta bizi yanıltan bir fikre yöneltir). Durum bundan daha çok kompleks ve değişkeni bünyesinde barındırır. Hatta tarih disiplinine tesir etmeyen bilim dalı var mıdır? Veya birbirinden etkilenmeyen bir disiplin var mıdır? Aslında her disiplin, diğer disipline etkilenir. Ya da bu hangi oranda olur? Görülüyor ki bilim iç içedir aslında. Kim daha fazla disiplini bünyesine (daha doğrusu modelleme tezinin içerisine) katabilirse o oranda gerçeğe diğerinden biraz daha yakın olabilecektir.

Bizi bekleyen çok önemli sayıda tarihsel olay, modelleme çeşitliliği içerisinde yeniden ele alınmayı beklemektedir. Bir örnek olarak Atatürk-İsmet İnönü döneminin iç dinamiklerini ele alırsak Fuat Köprülü’nün edebî usullerde başvurduğu bir yöntem olan “kıyas”³ modellemesinin çalışmamızın ortaya koymak istediği determinist yöntemlerden farklı bir yaklaşım arayışımızın amacına denk düşmeyeceği için “nicem” modelleme usulüne yönelmemizin sebebi olmuştur.

Ancak determinist çalışmalar iyice özümsemeden (“ya ya da” lineer mantığından “hem hem de” alinear çizgilere geçiş); cesaret kırıcı ve henüz eksikleri belli olan doktora öğrencilerinin kompleks konulara girmede ancak bilgi eksikliğinden kaynaklanan cesaretle yorumlanabilecek olması yine de bilgi teorisine inananların hoşgörüsünü içimizde yoğun bir şekilde hissetmemizden kaynaklanmaktadır.

Aslında bu konuda çok da yalnız sayılmayız. Kongar’a göre:

Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği adlı, Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler Ödülü’nü aldığımda, az gelişmiş ülkelerdeki değişim dinamikleri açısından bir “ideolojik değişim modeli” oluşturma ve bunu Türkiye’ye uygulama çabasına girişmişim.

$$\nabla = \hat{x} \frac{\partial}{\partial x} + \hat{y} \frac{\partial}{\partial y} + \hat{z} \frac{\partial}{\partial z}$$

3 Mehmet Fuat Köprülü, “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul”, Bilgi Dergisi, İstanbul,1913.

Buna göre az gelişmiş ülkelerde ve elbette Türkiye’de değişimin dinamiği, “kuruluş” ve “değişme” adını verdiğim, birbirine bağlı, birbirini üreten “ikiçiz ideolojik” dönemlerle açıklanabilir.

Her “kuruluş dönemi”, kendinden önceki döneme göre “değişme dönemi”, her “değişme dönemi” ise kendinden sonraki döneme göre “kuruluş dönemi” niteliği kazanarak, sürekli bir diyalektik değişme sarmalı meydana getirir.

Daha yalın bir ifadeyle söylemek gerekirse, her değişme modeli, kendinden önceki yapıyı değiştirir, bir süre sonra kurumsallaşır ve “kuruluş dönemi” özelliği kazanır ve ona karşı oluşan tepkiler yeni bir “değişme modelini” ortaya koyar⁴.

Bu süreç, az gelişmiş ülkelerdeki ve Türkiye’deki kısa dönemli iktidar değişikliği dinamiklerini açıklamakta kullanılabilir, demektedir.

Kongar bu çalışmasında farklı iktidar dönemlerine dair determinist modelleme örneği vermiştir.

“Diyalektik değişme sarmalı” modellemesini çok önemsemekle beraber “nicem” zorunluluklar bizi sadece bu modele cevap niteliği olmayan ama dinamik süreçlerde “hem hem de” alinear olmayan mantığı içerisinde barındıran çözümlenmelere yararı olacağı düşünülen “afazia çarpanı” modellemesini de seçenek olarak ortaya koymamıza yol açmıştır.

Tüm bu meydana gelen beşerî olaylar seküler ortamda ele alınsa bile, “Tanrı Parçacığı” arayışlarının hız kazandığı, zamanın genişlediği ve hiçbir şeyin “Big Bang” anındaki gibi gerçek olamayacağına göre bilimin yeni önermelere olan gittikçe artan oranda yer vermesi, modelleme çalışmalarına neden hız vermemiz gerektiğini, hatta bir zaman sonra bunları “update” etmemiz konusundaki zorunluluk, bizi heyecanlandırmakta ve teşvik etmektedir⁵. Öyle ki yalnızca “primer” pencereden bakmayı kökler-rönesans-aydınlanma ve modernite ile aşmayı başarabilen Batı, şimdilerde Grace Davie’nin anlatımlarında da görüleceği üzere Avrupa’da din faktörünün modellemelerde göz

4 Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul, 2010, s. 389.

5 Paul Strathern, *Hawking ve Karadelikler*, İstanbul, 1998, s. 29-83.

ardı edilmeyeceği yönünde gelişmelerle işaret etmektedir.

Bu başka hassas bir konu olmasına karşın günümüzde yine sarmal ve sarkacın iki yönünde duran “din”-“ilim” gerçekliğinin değişkenler içerisinde pozisyonlarını, önemi artan oranda sıkı sıkıya koruduğuna tanık olmaktayız. Öyleyse büyük resimden bakılırsa her şeyin büyük planın bir parçası olması ya da karar vericiler veya seküler tüm değişkenler, tarih biliminin modelleme çalışmalarına aynı yerden (“afazia çarpanı” oranında alinear, yani saçaklı düşünme modeline katkı sayarak) devam etmesine yardımcı olur.

Afazia Çarpanı Modeli Nedir?

Modele kısaca göz atalım:

Afazi, dile getirememeye olgusu olarak tanımlanabileceği gibi, toplumsal ölçekte kavram yitimi olarak da kullanılabilir⁶.

Psikolojik harp temaları, toplum mühendisliği çalışmalarının bir alt yordamı olarak ele alınmalıdır. Bir yandan iç dinamikleri de özetler.

Modelin kurgusu şu temele dayanmaktadır: İktidar değişimlerinde egemen elitler, yani hükümet edenler toplumun jeopolitik öğeleri⁷ üzerinde istedik yönde davranış biçimi oluşturma erkini elden bırakmak istemezler. O yüzden afazia çarpanı her iktidar döneminde dozajı toplumsal tepkilere göre otomasyona ayarlı olduğundan değişkenler yani toplumsal talepler bir sonraki döneme sarkıtılarak etkisiz kılınır düşüncesi üzerine bina edilmektedir. Mekanizma üzerinde erki ve talebi oluşturan örgüt ve aygıtlar devamlı bir mücadelenin tarafıdır. Ne zaman ki siyasal özgürlük ve sermaye birikimi üzerinde toplumsal mutabakatta oydaşma olur, o zaman anayasal teminat afazia çarpanı görevini yine çelişkili biçimde hem etkili hem etkisiz kılar. Formül şu matematiksel temele dayanır:

Afazia çarpanı **a** ile, iç dinamikler **p** ile tanımlanır. Buradan hareketle kuram $a = (a+p) + (a-p)/2$ şeklinde basitçe ifade edilir. Yani her halükarda erk 6 Alev Alatl, *Schrödinger’in Kedisi, Rüya ve Kabus* adlı kitapları bu temelli toplumsal kavram yitimini konu edinmiştir. 7 Ceyhan Demirkollu, *Ortadoğu Barış Süreci’nde İsrail*, İzmir, 2005, s. 2-4.

ve toplumsal talepler, kazanım ve kayıplar yaşayarak bunları (kazanım ve kayıplarını) oydaşıp ikiye bölünerek mutabakata varır veya varmazlar. Böylece kaybın ve kazanımın da ölçülmesi konusunda ise gözlem ve deney iç içe girdiğinden “afazia çarpanı” dediğimiz olgu sarmalı kendini tekrarlar. Mücadele etkili olur ama oydaşma zorunluluğu onu aynı zamanda etkisiz kılar. Ön görülen/beklenen determinist beklenti dışında tanımlanamayan değişken yasalar devreye girmiş oydaşma sonucu kayıplar ve kazanımlar başka büyük resmin değişkenlerinden (küresel etkiler, vesayet tartışmaları, ideolojiler, mezhepsel etkiler, kişisel travmalar vb.) etkilenerek yeni bir korelasyona tabii olmuştur. Biraz daha açalım: Jeopolitik ögelerin alt yordamları olan nüfusun kalitesi ve kantitesi, teknoloji ve sanayi; toplumsal, siyasi ve psikolojik ögeler Atatürk ve İsmet İnönü dönemlerinde de dönemin şartlarına göre orantısız olarak vardı. Ama gelişmeler, değişim sarmalı olarak mı tanımlanmalıydı?

Zaten Kongar bu hususa işaret etmektedir⁸. Ona göre kuruluş ve gelişme dönemleri birbirini tekrar eden sarmallardır. Bu kaçınılmaz bir olgudur ve formülü aşağıdaki gibi modellemek mümkündür.

$$\nabla = \hat{x} \frac{\partial}{\partial x} + \hat{y} \frac{\partial}{\partial y} + \hat{z} \frac{\partial}{\partial z}$$

Hoca diyor ki:

Her “kuruluş dönemi”, kendinden önceki döneme göre “değişme dönemi”, her “değişme dönemi” ise kendinden sonraki döneme göre “kuruluş dönemi” niteliği kazanarak, sürekli bir diyalektik değişme sarmalı meydana getirir.

Daha yalın bir ifadeyle söylemek gerekirse, her değişme modeli, kendinden önceki yapıyı değiştirir, bir süre sonra kurumsallaşır ve “kuruluş dönemi” özelliği kazanır ve ona karşı oluşan tepkiler yeni bir “değişme modelini” ortaya koyar.

Bize göre iktidar değişimlerinde görülen bu değişim sarmalı biraz daha tanıma ihtiyaç duymaktadır. Bu kuram doğru görünmekle birlikte determi-

nist ve klasik kalmakta, kuramın kendisi diyalektik bir değişime ihtiyaç duyar görünmektedir. Gerekli dinamik kuram “nicem” türünde vücut bulan “afazia çarpanı” ile doğru tanımına kavuşmuş görünmektedir. Ancak Hoca'nın temel fikir bakımından katkısını da övmeliyiz. Çünkü başta söylediğimiz gibi bu tür klasik yargılar bizi daha fazla değişkenlerin olduğu kuantum yaklaşımına götüren ilk basamaklar olarak görülüp kutsanmalıdır.

Evet, iktidar değişimleri olmuştur. Ama kısa sürmemiştir. İsmet İnönü dönemi 1938-1950 dönemlerine damgasını vurmuş ama Atatürk dönemi iç dinamikleri üzerindeki kontrolünü; çok partili hayata geçiş sürecini zamana yayarak bazen kendi inisiyatifi, dış şartlar, toplumsal tepkiler ile değişkenlere direnerek bazen taviz vererek yönetmiş, öte yandan laik rejim ve bölünme sendromlarını ince ayarlarla yakından takip etmiş, SSCB tehditlerini bertaraf edebilmiş, İkinci Dünya Savaşında aktif tarafsızlığını ilan etmiş ve süreci yönetmiştir⁹. Atatürk dönemi için iç ve dış dinamik analizleri; saltanat, hilafet, cumhuriyet, laisizm, kalkınma, barışı tesis etme en önemlisi Lozan ile aldığımız kimliğimizin bilime evrilen boyutunun tesis ve kabul ettirilmesine değin özel kuruluş şartlarını taşıdığından bu dönemin “mukayese usulü” ile anlatımı eşit ve doğru bir yaklaşım olmayabilir.

Afazia çarpanı modellemesinde ileri sürdüğümüz önerme; sınıf mücadelesi ve partisi görülmeyen Türkiye şartlarında iktidar değişimlerinin sonucundaki kazanımların, zaten sistemin doğasının bir ürünü olduğu ama özellikle bunun kendini tekrarlayan sarmalın değil, erk-sosyal gruplar arasındaki çekişmenin sonucu doğan kazanım veya kayıp olarak tanımlanamayacak (afazia çarpanı etkisiyle) gelişmelerden ibaret olduğunu söylemek istiyoruz. O zaman değişimlere hep afazia çarpanını uygularsak ve ortaya çıkana bir tanım getiremiyorsak bu model ne işe yarıyor? İşte tam burada afazia çarpanı önermesi ile söylemek istediğimiz ortaya çıkıyor. Modelleme ihtiyacı hep olacaktır ama eski klasik ve determinist yöntemler eksik kalabilmektedir. Dolayısıyla yeni bilim önermeleri başlangıçta bir mik-

⁸ Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul, s. 397.

⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul, 2010, s. 21.

tar anlamsız görünebilmekle beraber, değişkenleri daha da içine alabilecek önerme modelleri ortaya çıkıncaya kadar şimdilik en iyisi olarak karşımızda duracaktır.

Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki şartlara bakılınca Atatürk dönemi ile, İnönü döneminde bu kazanımların muhafazası ve sürdürülmesi yoluyla demokrasi kazası olmadan çok partili sisteme geçiş, Demokrat Parti ile çok partili hayata toplumun uyumu ve içselleştirilmesi/tepkiler, parlamenter sistemin kesintilere uğraması, dış etkiler, bağımsız kalabilme çabaları, afazia çarpanı oranında kayıpların ve kazançların ölçülmesi sonucu, verilerin büyük resimde ne anlama geldiğinin deterministik yaklaşımda vahametle değerlendirilebileceği gibi afazia çarpanı modellemesinde paradoksal olarak bunun kazanım olabilme olasılığından söz edebiliriz. Örneğin 2001 ekonomik krizi deterministik olarak vahamet ve değişken sarmal olarak tanımlanabilirken, afazia çarpanı modellemesinde bu gelişme, bankaların reorganizasyonu bakımından önce vahamet sonra kazanım olarak karşımıza çıkabilir. Görülüyor ki Afazia çarpanı ile deterministik veya değişken sarmal modellemesini reddetmezken ona daha fazla değişken katarak gerçeğe bir adım daha yaklaşabilmeyi öngörmeyi modellemek istenmektedir.

Şimdi bilgi kuramının ışığında bu makaleyle ilk defa ileri sürülen afazia çarpanı modellemesine Atatürk ve İnönü dönemi örnekleriyle devam edelim: Önce Atatürk dönemi iç dinamiklerine bakalım: Toplumun, nüfusun niteliği ve niceliği klasik anlamda bakıldığında ümit kırıcı görülebilir¹⁰. Ama afazia çarpanı modellemesinde bu kazanım olarak da değerlendirilebilir. Neden? Çünkü inkılâplar öyle basit değişiklikler değil ki, yüz nakli gibi bir şeydir adeta. Balkanlarda ve Çanakkale'de kırılan Türk milleti (sağduyusuyla) bırakın yüz naklini baş nakline bile hazırdı. Afazia çarpanı bize bu vahameti kazanıma dönüştürme refleksini anlatır adeta. *On yılda on beş milyon genç yarattık her yaşta!*

Teknolojiye ve sanayiye bakalım: Klasiktir, toplu iğne bile yapılamadığı ifade edilir ve doğru-

dur. Kötü müdür? Kötü. Afazia çarpanına göre bu kazanım olabilir. Neden? Dibe vurmadan radikal önlemleri kabul ettirme şansınız daha düşüktür de ondan. Ama kendini tekrarlayan bir sarmal burada görülmez.

Gelelim toplumsal, siyasal ve psikolojik öğelere! Ne deniyordu? Asılacaksan İngiliz ipi ile asıl. Doğan Avcıoğlu ne diyordu *Türkiye'nin Düzeni* adlı kitabında?: Türk yere düştü. Kafasını yukarı kaldırdı. Kendisini yere düşürenin İngiliz olduğunu görünce oh! çekti, rahatladı. Ama aynı İngiliz, Yunan'ı sahaya sürünce afazia çarpanı devreye girdi. Erkların psikolojik harp teması yaratan entelijansiyası afazia çarpanına tosladı.

Türk Devleti, öz benliğinin erklerini, toplumsal talepleri afazia çarpanı modellemesinden geçirek modern çağlarda tüm paradoksal zorluklarla test edebilme yeteneğini afazi çarpanı modellemesine uygun biçimde ama fasit değişim sarmal yoluyla değil ve dinamik "nicem" kuramlarına denk düşen şekilde sürdürme refleksini içinde barındırdığından konumunu yükselen bir şekilde sürdürebilecektir.

Şimdi de İnönü dönemine bir göz atalım¹¹: Atatürk sonrası nüfus biraz daha artmış ve nitelik kazanmaya başlamıştır. İyi mi? İyi. Ama tek parti gömleği dar gelmiş ve siyasal özgürlük talepleri ile sermaye birikiminin burjuvazi bakımından güvence altına alınması yönündeki talepleri yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Çare bulundu mu? Hayır. Bu arada çıkan İkinci büyük savaşa girmedik. İyi mi? İyi. Peki, çok partili sistem gecikti mi? Evet. Bu kötü mü? Evet? Klasik yaklaşıma göre savaşa (1939-1945) girilmedi. Ve bu bir kazanımdır. Bizce de doğru ama eksiktir. Afazia çarpanına göre çok partili sistem en az 6 yıl gecikmiştir. İki yıl öncesi üç yıl sonrasına gidilse 10 yıl bir gecikme vardır. Yoksa kendini tekrar eden bir diyalektik bu olguyu tanımlamada çok yeterli olmayabilir.

Devam edelim. Teknoloji ve sanayi. İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye aktif tarafsız kalmakta çok usta politik manevralar yürütmüştür. Bu iyi mi? İyi. Peki, savaş sonrası SSCB taleplerine direnmek için Batı yanlısı politika ve NATO paktına

10 age., s. 22.

11 age., s. 24.

dayanmak için mücadelesini kazanmıştır. İyi mi? İyi. Peki, Küba krizinde mütekabiliyet icabı Jüpiter füzeleri sökülüştür. Kötü. Ama nükleer mücadele alanı olmaktan kurtulmuştur. İyi mi? İyi. Bu örnekler böyle afazia çarpanı modellemesi kuramına hep takılarak gider.

Gelelim toplumsal, siyasal ve psikolojik öğelere: Millî Mücadele kahramanı İnönü, savaş alanlarındaki başarılarını yenildiği politik arenada rakiplerine olgunlukla bırakırken demokrasinin yeri geldiğinde cumhuriyetten de önemli olduğunu toplumun hafızasına kazıyacaktı. Onun artı hanesine bu yazılmalıydı. Ve öyle de oldu. Rakipleri ilk dönemlerde (1950-1954-1957) bunun anlamını kavrar görürken içselleştirme ve demokratik kurumsal mekanizmaların hazmı yönündeki çelişkiler en azından medya hoşgörüsüzlüğü diyelim, anlamını yitirecekti.

Sonuç

Yukarıda örneklemeye çalıştığımız afazia çarpanı modellemesi başlangıçta şimdilik örnek olma anlamını taşır görünmekle birlikte yeni değişkenler ortaya kondukça anlamını kaybedebilme olasılığını da içinde barındırmaktadır.

Burada öncelikle amaçlanan, sosyal bilimlerde ihtiyacı hissedilen modelleme eksikliği ve sonrasında bunun klasik olmaktan çok yeni bilime denk düşeceği ümidiyle özgün bir yaklaşım ortaya konmak çabasıdır yalnızca.

Bu çalışmanın altında, eksikleriyle beraber cüretkârlık da yatmaktadır. Hiç kuşkusuz özgün çalışmalara karşı akademik ortamdaki hoşgörünün bunda payı vardır.

KAYNAKLAR

- Ahmad, Feroz; *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), Hil Yayınları*, İstanbul, 2010.
Alath, Alev; *Schrödinger'in Kedisi, Kabus*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
Alath, Alev; *Schrödinger'in Kedisi, Rüya*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
Demirkollu, Ceyhan; *Ortadoğu Barış Süreci'nde İsrail*, Uş. Okl. Matbaası İzmir, 2005.
Kongar, Emre; *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye*

Gerçeği, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010.

Köprülü, Mehmet Fuat; "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul", *Bilgi Dergisi*, İstanbul, 1913.

Marshall, Ian – Zohar, Danah; *Kim Korkear Schrödinger'in Kedisinden*, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002.

Strathern, Paul; *Hawking ve Karadelikler*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1998.

EFENDİM

Aklı olan sensiz dünyayı neyley
Sevdan ile coşar ağalar, beyler
Sende vücut bulmuş en güzel huylar
Erdemsin, edepsin ar'sın Efendim.

Nerde garip kalır, değer de elin
Çorak gönüllere ulaşır yelin
Asırlardır dinmez çağlayan selin
Amazon'dan, Nil'den gürsün Efendim.

İnsanoğlu sende buldu huzuru,
Sende şekil buldu yaş ile kuru
Ey gönüller şahı, yüreği duru
Hiç mi bitmez bize dersin Efendim?

Sen, inananların tek ortak yâri
Razıydık görmeye rüyada bari
İlaç gibi geldin gönüller varı,
Dünyaya ders verir kürsü'n Efendim.

Gelin der, zikrinle geçen ânımı
Seninle bezedim insan yanımı
Tek dileğim yaratandan canımı
Şefaatin için yorsun Efendim

Zübeyde GÖKBULUT (Gelin)

TEVHÎT FENERİ

Dalıp çıkan kayguların içinde
Tevhît feneriyle sâbit hizâmız.
Yanıp sönen duyguların içinde
Aşkın ile aydınlanır fezâmız

Önder ÇAĞIRAN

A Atatürk ve Selçuk Üniversitelerinde kırk yıla (1967-2006) yakın görev yapan halk edebiyatı uzmanı Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ile *Çocuk Edebiyatı* üzerine konuştuk. Yıllardan beri, çocuklarımızın da zevkle okuduğu, başta Nasreddin Hoca'nın hikeler olmak üzere fıkralarımızı, manilerimizi, masallarımızı, efsanelerimizi, bilmecelerimizi, atasözlerimizi ele alan hocamızın görüşleri bizim için önemliydi. İlk yazıları 1957 yılında yayımlanan hocamıza aşağıdaki birkaç soruyu yöneltip *Çocuk Edebiyatı* ile ilgili görüşlerini almaya çalıştık.

Eyüp Akman: Hocam, yarım yüzyılı aşkın bir süredir edebiyatın içerisindeyiz. Bugün sizinle edebiyatın önemli bir alanı olan *Çocuk Edebiyatı* üzerine sohbet etmek istiyorum. Önce işe çocuk kavramı ile başlayalım. Sizce “çocuk” nedir, çocukları yetişkin insandan ayrı mı mütalaa etmeliyiz?

Saim Sakaoğlu: *Çocuk; bedenî ve ruhi açıdan gelişme çağına yaklaşmamış, ancak gelecekte kazanacağı bazı yeteneklerinin bir kısmını zamanından önce edinme şansını da yakalayabilmiş, hâlâ yakınlarının koruma ve kollamasına gerek duyan, eskinin beş yıllık öğrenim hayatının ilk iki yılının içinde olan insanıdır. Bu özellikler her çocuk için aynen gerçekleşemeyebilir. İçinde buldukları şartlar onların bu özelliklerini aşıya çekebileceği gibi yukarıya da çekebilir. Bu durum, eskinin ilkokuluna başlayan aynı yaş grubundaki çocukların yakından gözlenmesiyle de daha kolay anlaşılabilir.*

Evet, yetişkin insanla çocuğu mutlaka ayrı tutmalıyız. Çeşitli açılardan büyüklerin bile zabt u rabt altına alınmadığı bir dünyada çocukları nasıl bir kalıptan çıkmış gibi eğitebileceksiniz. Onun için yetişkinlik, ancak çocuğun uzun yıllar sonra yakalayabileceği bir aşamadır.

EA: Çocuk hakkındaki değerlendirmelerinizi aldıktan sonra “edebiyat” a geçebiliriz. Sizin edebiyat tarifiniz nasıldır? Edebî eserden ne anlamalıyız?

SS: *Vallahi yeni bir “edebiyat” tarifi yapıp da alanı iyice karıştırmayalım. Benimki bir edebiyat tarifi değil, edebiyattan ne anladığım olmalıdır. Günlük hayatta pek çok şeyi okuyoruz. Gazete ve dergiler bunların başın-*

da gelmektedir. Öğrencilerin ders kitapları da bu arada sayılabilir. Ancak okunduğu zaman bizde derin olmasa bile izler bırakabilen, okurken haz ve zevk aldığımız, bir konu etrafında örülü olan, bir bölümüyle bizi dinlendirirken bir bölümüyle de kafamızı karıştıran, bir kalem sahibinin elinden çıkmış eserlerin topuna birden ‘edebiyat eseri’ gözüyle bakabiliriz. Edebî eser, okunduğu zaman bizi yenileyen, ufkumuzu açan, yenilerini okumak isteyeceğimiz bir dünyanın tamamlayıcı parçasıdır. Ama her yazılı veya basılı olanı edebî eser olarak algılamamak gerekir; onun var olan ölçütlerini iyi bilmek ve yakalamak durumundayız. Aslında bu tadı yakalayanlar iyi bilirler; onlar daha eserin başında edebî olup olmadığını anlarlar ve tamam ile devam arasında bir karara varırlar.

EA: Edebiyatın bir bütün olduğunu, çocuk edebiyatı, genç edebiyatı gibi bölümlere ayrılmasının gereksiz olduğunu düşünen araştırmacılar var hocam. Sizin bu konudaki görüşünüz nedir?

SS: *Evet, edebiyat bir bütündür ama koskoca edebiyat dünyasını sığ bir iki kavramın sınırlarına hapsedmek de doğru değildir. Ben çocuk edebiyatı, gençlik edebiyatı gibi alt dalların olmasından yanayım. Bu aşamalardan geçerek edebiyat dünyasına giren, edebiyat zevkini yakalayabilen bir okuyucuyum. İlkokul yıllarımda okuduğum masal kitapları olmasaydı; lise yıllarımda önemli bir bölümü macera ve polisye diye adlandırılan romanları olmasaydı ben klasiklere kim bilir kaç yıl gecikmeyle ulaşabilecektim. Derim ki her çocuğun çağına uygun kitapları okuması gerekir. Ama okumaya hiç merakı ve ilgisi yoksa okumayı da bir işkence hâline getirmemeliyiz.*

EA: O hâlde size göre “çocuk edebiyatı” nedir, nasıl olmalıdır?

SS: *Çocuk edebiyatı, ‘çocukluk dönemi’ diye belirlediğimiz yaş sınırı içinde kalan çocuklar için yazılan eserlerin oluşturduğu edebiyattır. Şiir, masal, hikâye türü eserler bu arada ele alınmalıdır. Cümle yapıları, kelime dağarcıkları o yaş grubuna göre yazılan bu eserlerin ancak alanında uzmanlaşan yazarların kaleminden çıkması gerekir. 70’inden sonra şiir yazmaya başlayan romancılar gibi, ‘Bir de çocuk kitabı yazıyordum, benim üniüm yeter!’ demekle bu iş olmaz. Üstelik bu türün eserlerini ortaya koymak için sadece yazar veya şair olmak da yeterli değildir. Onların belki*

çocuk eğitimi ve benzeri alanlarda da bilgi sahibi olmaları gerekir. Ben böyle düşünüyorum.

EA: Peki hocam, sizce eğitim fakültelerinde okutulan bu dersi edebiyat tahsili almış hocalar mı, yoksa eğitim bilimleri hocaları mı vermelidir? Edebiyat hocaları içerisinden de hangi alanın hocaları bu dersi daha rahat verebilir?

SS: Bir kere bu dersleri verebilmek için öncelikle iyi bir edebiyat eğitimi alan öğretim elemanlarına ihtiyac vardır. Bugün nice üniversite mezunu arkadaşımız; masal, fıkra, efsane, hikâye kavramlarını karıştırmaktadır. İyi bir edebiyat eğitimi almadan işin sadece eğitim bilimci olma yönüne eğilirsek belki eğitimcilik açısından bir şeyler verebiliriz ancak edebiyat tarafı zayıf kalır. Ayrıca edebiyat eğitimi alanların da kendilerini eğitim bilimleri açısından takviye etmeleri gerekir.

Hangi edebiyat alanının hocaları bu dersleri vermelidir? Öncelikle belirlenmiş müfredata bakılmalıdır. Eski Türk edebiyatı elemanın verebileceği konular nelerdir, oranı nedir? Yeni Türk edebiyatı veya Türk halk edebiyatı konularının oranı nedir? Bunlar belirlenmeden kesin bir yargıya varmak zordur. Ancak halk edebiyatı konularının ağırlıklı olduğu bilinmektedir. Eski çocuk edebiyatı kitapları özellikle anonim edebiyat ürünlerine ağırlıklı olarak yer veren kitaplardır. Şu noktayı mutlaka belirtmeliyim: Bu dersleri, hocaya ücret çıkarmak için ders saati az olan kişiler değil de alanı bilen hocalar vermelidir. Hocalarımız, 'Ne iş olursa yaparım ağabey.' diyen işsiz insanın durumuna düşürmeyelim.

EA: Hocam, biraz da sizin çocukluğunuza dönelim. Siz, alanımızın en önemli isimlerindensiniz. Acaba sizin yetişmenize çocukluğunuzda okuduğunuz hangi çocuk edebiyatı eserleri etkili olmuştur. 1940'lı yılların sonu ile 1950'li yılların başındaki çocuklar hangi edebî ürünlerle beslendi?

SS: Bizim ev, 'okuyan bir ev' idi. Evimize her gün birer Ankara, İstanbul ve Konya gazetesi girerdi. Ayrıca dergiler de eksik olmazdı. Bir kere bu gazetelerin bazılarında haftalık çocuk sayfaları vardı. Ayrıca çocuk sayfasi olan bazı gazeteleri de o günlerde alırdık. Bizim evin gazete durumu böyleydi. Ancak unutmadan söyleyeyim, mahalleimizde bir eve daha gazete girerdi (1947-1951).

Evimizde bana göre kitap pek azdı, onların önemli

bir bölümü lise yıllarımda okuyacaklarımdı. Ancak ikinci sınıftan itibaren başlayan sınıf kitaplığı uygulaması, bütün arkadaşlarım gibi beni de etkilemişti. O yıllarda yarım gün öğrenim gördüğümüz cumartesi günlerinin son saatleri, bir hafta önce aldığımız kitapların geri verilmesi ve yenilerinin alınması saati olurdu. Hatta biz çok okuyanlar hafta sonunu beklemeden hafta arasında kitap değiş tokuşu yapardık. Bu yolla pek çok çocuk kitabı okudum. İşte size onlardan birkaç ad: Uzun, Geniş, Keskin Göz (masal), Annemin Masalları, Ev Kedisi ile Sokak Kedisi (hikâye), vb. Onlarca yıl sonra bir masal araştırıcısı olunca gördüm ki ilk masal pek bilinen bir masalmış. İkinci kitap ise Fransızcadan uyarlanan bir kitapmış. Sonuncusu ise masal olarak da anlatılan bir hikâye idi. Daha sonraki yıllarda Gilgamiş Destanı'nın basitleştirilmiş, bir tür masal havasına büründürülmüş şeklini de okumuştum.

Bir de dergiler vardı. Öncelikle abone olduğumuz okul dergimiz... Adı, Sınıf Bilgisi idi galiba... Derslerimize yardımcı olan bilgilerin yanında masal ve hikâyelere de yer verilirdi. Ve ilgi çekici bir hatıra... Üç dayımın en büyüğünün tek oğlu, evin dördüncü ve sonuncu çocuğu idi. Benden bir yaş büyüktü. Onun devlet memuru olan küçük dayısı, çocuklarına gazete bayilerinde satılan; Çocuk Kalbi, Çocuk Bahçesi vb. adlarını taşıyan haftalık dergileri almış. Bu dergiler ertesi yıl dayımın oğluna gelince ben de o dergileri onlarda zevkle okurdum. Üstelik bu dergilerde pek çok masala ve hikâyeye yer verilirdi.

İşte ben birkaç koldan okuma dünyasının kapılarına dayandım. Şimdi ne o çocuk sayfaları var, ne de o dergiler... Hepsi farklı kulvarlarda koşan sayfalar ve dergiler...

Bir de o yıllarda çocuklar için hazırlanmış kitapların sayısı çok azdı. Ayrıca ailelerin bütçeleri de çocuklarına sıkça kitap almaya uygun değildi. Aslında bu uzun bir yazının konusu olacak kadar geniştir, kısaca hatırlatmakla yetinelim.

EA: Hocam bu güzel sohbet için size çok teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

SS: Ben de teşekkür ediyorum. Doğrusu böyle güzel bir konuya cevap vermek son derece zevkli oldu benim için. Sağ olunuz.

Üstad Necip Fazıl bir anlatısında; yoksulu, otomobil göndererek evine çağırın zengine karşılık yoksulun otomobili reddeder kendi at arabasıyla davete gitmesinin zengini müthiş şekilde öfkelenireceğini, yoksulun bu tavırla zengine karşı eziklik hissetmeyip bir anlamda üstünlük sağladığını ifade eder.

Bugün gelinen noktada parayı elinde bulunduran güçlerin üst düzey nice kimseleri bu kapana çektiğini daha iyi görüyoruz. Toplum olarak keşke Üstad’ın anlatısındaki yoksul gibi yoksunluklarımızı za rağmen elin gavuruna karşı kendi onurumuzu koruyabilseydik. Bir Japonya, bir Çin, bir Kore olabilseydik.

Hasır izlerinin vücuduna çıktığı efendiler efendisine, kralları ve kısıraları hatırlatan Hz. Ömer’e ‘dünya onların ahiret ise bizim olsun’ diyen Peygamber Efendimiz, hem de sonrasında kralların ve kısıraların nimetleri önlerine geldiğinde Hz. Ömer ve Hz. Ebubekirler dünyayı ellerinin tersleriyle itmişler ve her şeye rağmen tabiatlarını, özgünlüklerini ve en önemlisi safiyetlerini korumuşlardır. Sasani ve Kudüs fatihi Ömer’in elbiselerinde çok fazla yama vardı. Aynı Ömer’in, Bizans kralları benzeri yapılar yaptırıp onlar gibi hayat süren Hz. Muaviye’ye karşı bir anlamda sessiz kalması İslam’a karşı içten sinsi bir kapının açılmasına yol açmıştı. Allah inancına karşı zararlı addettiği kitaplara gösterdiği hassasiyeti Suriye’deki bu uygulamaya gösterip Muaviye’yi görevden almış olsaydı muhtemelen İslam’ın gelişimi daha özgün ve safiyetini korumuş olacaktı.

Dinde yeni oluşan bu yaklaşıma Hz. Ebu Zer, karşı çıkacak ancak artık temele işleyen bu damar, onu Rebeka’da yalnızlığa ve sürgüne mahkûm edecekti.

İspanya’ya ulaşan İslam orduları komutanı Tarrak bin Ziyad, İslam askerlerine savaş öncesi gayrimüslim kadınlarını vaat etmişti. Ben bunu ilk okduğumda inanmak istemedim. Efendiler Efendisinin en büyük vaadi cennetti. Tebuk seferinde eşlerini ve hurma bahçesini bırakamayıp savaşa katıl-

mayan Hz. Muaz onu aklayan ayet gelinceye kadar bunun aylarca cehennem azabını çekmişti. Mute’de şehit olan Abdullah bin Revaha’nın zihnen ailesini bir türlü terk edemediğinden cennette tahtının eğri olduğunu efendiler efendisi haber verecekti.

Ne efendiler efendisinin ne ehli beytinin ne de onun Hülefa-i Raşidin’in saray yavrusu evleri olmamıştı. Kendisinden mütevazı bir şekilde yardımcı isteyen kızı Hz. Fatıma’ya bu şekilde devam etmesinin onun için daha hayırlı olduğunu hatırlamıştı Peygamberimiz.

Belli bir zaman aşamasında dünya nimetleri onlara dönmeye başlayınca Resul’ün eşleri bu nimetlere gark olmak istediklerinde şu ayetle uyarılmışlardı: *“Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah’ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”*(Ahzap, 28-29. Ayetler)

Toplum olarak Batı’nın cennetvari güzelliklerinden onlardan almak yoluyla biz de edinmek istediğimizde aynı zamanda geri sayışımız da başlamıştı. Sahip oldukları nimetler, güzellikler, edindikleri tekniklerine ve teknolojilerine göre geride gibiydik. Teknik üstünlüğün getirisiyle savaş kaybetmeye başlamamızla birlikte geri kalmışlık duygusunu tevarüs etmiştik. Bugün hâlâ aşamadığımız asıl sorunlar buradan kaynaklanmıştı.

Şeklen olmakla birlikte hiçbir zaman Batı gibi olmadık. Her şeyi Batı’dan satın alıp edinmek yanlışıyla başladığımız batılılaşma bugün hâlâ aynı mantıkla devam ediyor. Satın aldıklarımızı kendimiz yapmayı, üretmeyi nedense hiç düşünmedik. Batı’nın ihsanıyla bazı şeyler günümüzde bile montaj düzeyinde yapılabilir hâle geldi. İşin bir de bizce en önemli olan kültür boyutu var. Onlardan parayla tevarüs ettiğimiz teknoloji ürünleri bize onların kültürüyle gelmekte. Batılılaşmanın başlangıcında batılılaşmaya güçsüz bir din kaynaklı toplumsal tepkinin temelinde bu nüans vardı. Ancak bu, o gün açık ve net olarak ifade edilemedi.

Batılılaşma, geri kalmışlık, din, İslam denirken günümüze gelindiğinde hayatımızın odağında yer alan en çok kullanıp hemhal olduğumuz eşya, nesne, alet, edevat maalesef kültürüyle bize giren Batı teknoloji ürünleridir. Bunda bir mahsur, bir zarar, bir sakınca olmasa da sonuçta Batı'yı ve Batı'nın üstünlüğünü şuur altında ifade ediyor.

'Ferrarisini Satan Bilge', Batı hayat tarzına alternatif olarak kendi özgün, asırların getirdiği geleneksel doğal yaşamı sunmaktadır. Batı'nın en güzel sembolü olan ferrarisini satarak bu hayatı terk ettiğini, kendi özgün hayatlarına döndüğünü ifade eder. Dahası yeniden sağlık sıhhat, huzur ve mutluluğu yakalamak için kendi geleneksel, özgün, doğal hayatlarına dönmeleri gerektiği vurgulanır.

Ferrariilere binen bizim hacılarımız (dindarlar) Çinli bilgenin diğergâmlığını mümkün değil gösteremezler. İyi de Batı'nın ferrarisıyla sonuçta ulaşılabilecek yol Batı'dır, Batı medeniyeti ve kültürüdür; yani dünyadır. Batı'nın teknolojisini kullanmak Batı'ya karşı bize dünyalık bir üstünlük sağlamadığı gibi kesinlikle cennete de ulaştırılmaz.

Yoksul, saf dinî duygulara sahip insanlara dinden, imandan, kafirlerden, onların zalimliğinden bahsedip vaaz ü nasihat edeceksiniz, hemen sonrasında ferrariilere binip toprak yolda gariban köylü çocuklarını toza dumana boğan şevroleler gibi o insanları geride bırakıp gideceksiniz. Sonrada 'el-hamdülillah Allah nasip etti ferrariilere biniyoruz' diyerek bir adım ilerisinde etkinize aldığınız insanlara 'hocamız, ağabeyimiz dine hizmet için koşuyor' dedirteceksiniz.

Söyler misiniz, böyle bir kimlik ve profille İslam'a mı, yoksa Batı'ya mı, Batı kültürüne ve onların üstünlüğü zımmin duygusunu yaymaya mı hizmet ediyorsunuz? Her şeyiyle Batı kültürü kokan, Batı teknolojisine hazır ve onsuza edemeyecek derecede büyük pazar olacak toplum mu hazırlıyorsunuz?

Başta dönecek olursak bugün, Üstad Necip Fazıl'ın verdiği örnekle anlattığı hakikat gerçekten çok manidar ve üzerinde derin tahliller gerektiren en önemli meseledir.

BİN CANLA SEVİYORUM TÜRKİYE'Mİ

Bin canla seviyorum Türkiye'mi
Dirilir, dirilir de ölürüm ben
Çok özel yaratmış Hak bedenimi
Ancak Türkiye'mle örtünürüm ben.

Sakarya nehrinden Dicle, Fırat'a
Sağanak, sağanak dökülürüm ben.
Âliyle kardeşir Ökkeş, Rıfat'a
Zengin nüfus, zengin bir kültürüm ben.

İstanbul aşkıyla Fatih olurum.
Dağları çaçlara götürürüm ben
Kocatepe'de mevzii bulurum
"Akdeniz'i ilk hedef" görürüm ben.

Söğütlü Osman'ım, Kayı boyundan
Kur'an aşkıyla büyütülürüm ben.
Çekinmem, korkmam en kötü oyundan
Düşmanın gözünde iz sürerim ben

Toprağa tohumdur alın terlerim!
Zemzem kadar bereketli, gürüm ben
Resulün "aguş" açtığı askerim
Ezelden beridir hür, özgürüm ben...

Dört mevsimde çiçek açar bahçemde
Dostluğa, sevgiye gömülürüm ben.
Laz, Kürt, İstanbul kokusu lehçemde
Aruz, aruz kalbe örülürüm ben

Cephede kahraman, devlette memur
Okulda öğrenci görülürüm ben
Çalışmamla olur vatanım mamur
Takdir de edilir, övülürüm ben.

Misafirperverim, ikramım boldur
Bir lokma ekmeği bölüşürüm ben.
Mevlana'yla, Yunus gittiğim yoldur.
Yaratılmışı hep hoşgörürüm ben

Orhan AFACAN

GEREKMEZ

Aşk ateşine gönülden özge yakıt gerekmez
Akçesi can bu pazarın başka nakit gerekmez
Biz düşlerin diyarında her kayıttan azadız
Ey yâr bize vuslat için gayri vakit gerekmez.

Talat ÜLKER

Bu başlık, bana ait değil büyük mütefekkir S. Ahmet Arvasi’ye aittir. O, bu yazısına şöyle başlıyor:

“İslâm Terbiye Sistemi’nde ‘ilk’ ve ‘en güzel örnek’ bizzat şanlı ve sevgili peygamberimiz Hazret-i Muhammed’dir (Ona binlerce salât ve selâm olsun). Diğer insanlar, ilim ve fikir adamları, ahlak kabramanları, ona benzedikleri ve yaklaştıkları nispette ‘nüümüne-i imtisâl’ olabilirler. Yani, sevgili peygamberimiz, tâlim ve terbiyemizin ‘mihver şahsiyeti’dir.” (bk. S. Ahmet Arvasi, Size Sesleniyorum-2, Model Yayınları, İstanbul, Haziran 1989, s.209.)

Yaşadığımız dünyada, insanoglunu rahatsız eden hadiseler ne kadar çok olsa da fert ve cemiyet olarak onları idrâk etmekteki isteksizliğimiz, bize, vahâmetin derecesini maalesef göstermiyor.

Teknolojinin süratli ilerlemesi, insanları mesut etmiyor. Huzurdaki tekâmül, iç bünyeyle alâkalı olduğu için, dıştan gelen göstermelik tavırlara aldanyor ve saadeti başka mecralarda arıyoruz. Hâlbuki saadet denilen şey, tamamen bizim içimizdedir. Tabii ki onu istiyorsak!

Bu da demektir ki teknolojinin getirdiği nimetler ayrı bir şey, saadet ve huzur ayrı şeylerdir. Yoksa telefonun, televizyonun, bilgisayarın ve her türlü hizmet vasıtasının geliştiği ve gelişmeye devam ettiği bu dünyada, huzur ve sükûn, birdenbire olmasa bile, tedricen hedefine ulaşır, bugünkü hâliyle hiçbir kavgaya da muhatap olmazdık.

Hâlbuki, durum hiç de böyle değil hatta tamamen tersidir. Burada durup, hep beraber “Niçin?” diye sormamız gerekmez mi? Bunun sebeplerini araştırmak için ilmî teşhis, tespit ve tahliller yapmaya niçin ihtiyaç duyulmaz? “İctimaıyyât” ilmiyle onu destekleyen diğer ilimler ne için vardır? Demek, gerekmiyor ki hiç kimse böyle bir soru sormuyor!

Tabiri caizse günümüzde, ortalık toz dumandır. Ne sözde/kelamda ne de tavırda/amelde nezaket, letafet ve zarafet vardır. Nezaketin, letafetin ve zarafetin olmadığı yerde, fazilet, edep ve âhengin bulunması mümkün müdür?

O hâlde, çare nedir ve nerededir? Yüce Allah, Kur’ân-ı Kerim’de, Kâinatın Efendisi’ne şöyle buyuruyor: “(Ya Muhammed) Rabb’inin yoluna hikmetle, güzel söz (nasihat) ile davet et.” (Nahl, 125). Ve bir

başka ayette de peygamber efendimiz nezdinde, insanogluna şöyle buyrulmaktadır: “Sana emredildiği gibi dosdoğru ol.” (Hûd, 112)

İnsan, hem “eşref-i mahlukat” hem de “en güzel biçimde yaratılan”(Et-Tîn, 4)dır. O daima sözde ve tavırda güzelliklere layıktır. Ancak başta kendisi, “doğruluk ve güzellik” üzerinde bulunmalı ve yürümelidir. Bu hususta, örnek alacağı tek “numune”, hadis-i kutsîde de ifade edilen “Sen olmasaydın, sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım.” buyrulan sevgili peygamberimizin mübarek sözleri ve hareket tarzlarıdır. Ve elbette ki bu cümleden hareketle, ona tâbi olmaktadır.

Çünkü Yüce Rabbimiz Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır: “Resulullah’da sizin için pek güzel bir örnek vardır.” (Ahzâb,21).

Reçete hazırdır. Kılavuz bellidir. Yol, aşikâr ve apaçıktır. Yangını söndürmek için biraz emek lazımdır o kadar! Fakat görünen odur ki “ıtfaiyecilerin ekserisi” pek de orali değildir. Peki, ne beklenmektedir? Bu da belli değildir. Türkiye’imiz ve bütün dünya hızla, bir yere doğru yol almaktadır. Hani bir sözümüz vardır: “Bindik bir alamete, gidiyoruz kıyamete” diye, o tarz bir hâlde bulunmaktadır dünyamız.

Hâlbuki el birliği ve iş birliği yapılacak tek husus, insanlık adına budur. Dünyanın geleceği için, el birliği ve iş birliği yapılacak tek müşterek husus insanı, fert fert ve aile aile kurtarmaktır. Suçsuz yere öldürülen, katledilen çoluk çocuk, kadın ve ihtiyarların veballeri, tek tek hepimizin üzerinedir. Herkes, doğruluk ve güzelliği önce kendinde yaşmalı ve uyarıcılık vazifesini de yapmalıdır.

Çâre: “Emr-i maruf neby-i anil münker yapmak” (Tevbe,71; Âl-i İmrân, 110) yâni, insanlara “iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak” için gayret sarf etmektir. Bu da ancak “güzel örnek”le, “güzel örnek”e tâbi olmakla mümkün olabilir.

Neden kaçıldığını, neden korkulduğunu, nelerden uzak durulduğunu kimse bilmiyor? Zayıflıklardan medet umuluyor. Vehimlerle, korkularla, endişelerle vakit kaybediliyor. Etrafımızı çepeçevre kuşatan iltimas, rüşvet, soygun, cehalet, riyakârlık, cinayet, her türlü akıl almaz tecavüz, cinnet, gasp, hırsızlık, zulüm, ihanet, işkence, iftira, yalan, fuhuş, korku, uyuşturucu belâsı, aldatma, yolsuzluk ve müstehcenle haşır neşir bir cemiyetin ortasında

kıvranan masum çocuklarımızı ve “iğreti” bir hâl almaya başlayan aile düzenimizi sağlamlaştırmanın çarelerini yeniden gözden geçirmemizin lüzumundan kimse söz etmiyor.

Bu saydıklarımızla, bütün dünyayı saran ve sarsan kepazeliklerin, sadece maddi planda, sadece tabiatı/çevreyi kirleten bir hareket olarak değil bunların da tesiriyle, insan psikolojisini de felç eden bir tahribatı da meydana getirdiğini söylemek istiyoruz.

Dış cilalarla ve süslü cümlelerle oluşturulan “kandırmaca” sözlerin insanlığı taşıdığı noktada, sanılıyor ki bugünün görünen vaziyeti, tarih boyunca yaşanan “vahşet”lerden azdır. Hayır!.. Bunu söylemek, asla ve asla akıl kârı değildir!

Bebeklerin, çocukların, hamile kadınların, takatsiz ihtiyaçların haince kesilip doğrandığı, acımasızca kurşunlanıp delik deşik edildiği bu bataklıkla geçmişin mukayesesini yapmak bile istemiyorum. Hani “medeniyet” çağındaydık? O, sözü edilen “üstün medeniyet” bu mudur?

Bilinmelidir ki o üstün medeniyet “en güzel örnek”tedir ve “en güzel örnek”tedir.

Yazar Ergun Göze’nin ne kadar güzel bir tespiti var. Diyor ki: “İlk defa Muzafferiddin Gök Börü isimli bir Türk, onun (peygamber efendimizin) doğum gününü haftalar süren ilmî sohbetler, toplantılar ve ziyafetlerle, hayır eserleriyle kutlama âdetini getirdi. İlk defa bir Türk, Süleyman Çelebi, onun faziletlerini bütün dünyada yankılandıran Mevlid’i yazdı ve içine o kadar yoğun bir sevgi koydu ki Rum ve Arap illerinde de Türkçe mevlit okundu. Ve Türk milleti, ona olan bağlılığını, imanının kefilisi olan askerine onun ismini Mehmetçik şekline sokarak vermekle bir daha gösterdi. Hem de nezaketin en üst perdesinden:

“Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl

Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl?” (bk. Ergun Göze, En Büyük İnsan, Tercüman, 13 Mayıs 2003, s.3)

Öyleyse insanlık, neyi aramaktadır veya beklemektedir?

Öyleyse insanım, diyen biri, bir diğer insana, hatta bir canlıya misket bombası yağdırır mı? İnsan vasfındaki biri, belli menfaatler uğruna, bir diğerini, masum isteklermiş gibi göstererek haksız yere -hatta haklı yere- kimyevi veya biyolojik silahlarla eritip çökertir mi?

Maalesef, bazı devlet adamlarının, parti başkanlarının, üniversite hocalarının, kısacası ağzı lâf eden pek çok zevatin “argo” lisanda(!) ittifak etmişçesine ve ısrarla küfürlü/argo/müstehecen sözleri, zihinleri allak bullak ettiği şahidi olmaktadır. “Utanma bissi”nin bu derece zayıfladığı bir başka zaman dönemi var mıdır, diye düşünüyorum ve dehşete kapılıyorum. Bu tarz “galiz” kelimeler hangi kültürün ve hangi medeni anlayışın mahsulüdür, bilmek isterim.

Bu nasıl bir siyaset, ilim, kültür ve sanat üslubudur? Cemiyetin önündeki siyaset adamları, ilim erbapları, kültür ve medeniyet inşacıları, güzelliği inşa, ihya ve ikrâmdan başka hiçbir hedefleri olmayan sanatkârlar, nasıl bu tarzda konuşabilirler, başkalarına hitapta bulunabilirler?

Bugünün insanı, maddeye gömülmüş, “ben” merkezli bir kıskacın pençesinde acı çekerken salâhiyetli ve mesullerin umursamaz tavırlı sözlerle kükremeleri, asla tasvip görmeyeceği gibi, gelecek nesillere de birer kötü örnek olarak intikal edecektir.

Televizyon ekranlarındaki “söz ve tavır müstehecenliğinin”, aynilikle, stadyumları inleyen çılgınlıklardan ne kadar farkı vardır, düşünülmeğe değerdir. Ağzları, bu kadar “galiz sözlerin” doldurduğu mekânlarda, “millî maarifin ve millî kültürün kazanımlarından” nasıl söz edebiliriz?

Ahlakiliğin, bilhassa salâhiyetliler tarafından murakabe altına alınamayıncısındaki garipliği ve bundan hâsıl olan “zihin ve gönül tahribatının” dehşetini de düşünmek dahi istemiyorum.

Demek ki bunca zamandır, “en güzel örnek”i yeterince tanıyamadık ve tanıtamadık. Ondan ilham alan, Ahmed Yesevileri, Mevlânaları, Yunus Emreleri, Hacı Bektaş Velileri, Mimar Sinanları, Süleyman Çelebileri, İmam-ı Azamları, İmam-ı Matûridileri, İmam-ı Gazalileri, İmam-ı Rabbaniileri, Abdülhakîm Arvasileri, Necip Fazılları...gö-nüllere nakşedemedik. Yazık!..

Son sözümü – ona, milyonlarca salât ve selâm ile- “Sevgili Peygamberim” başlıklı beytimle söylüyorum:

“Duymasa kulaklarım, görmese de gözlerim;

Senin ümmetindenim, Sevgili Peygamberim!”

Hepimizin bildiği üzere 23 Nisan 1920 tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı gündür. Ama bu anlamlı ve kutsal tarih aslında, Anadolu'nun ortasında, tarihte ikinci defa Türk adıyla anılan bir devletin, yani Türkiye Devletinin kurulduğunun bütün dünyaya ilan edildiği gündür.

Bu konuda rahmetli Yusuf Kemal Tengirşek "Vatan Hizmetinde" isimli hatıra kitabında şöyle diyor: "1920 yılının nisan ayının 23. günü bu meclisi açmakla Türk milleti tarihindeki büyük hamlelerden birini daha yaptı. Yeni Türk Devleti o gün kuruldu. Hiçbir makamın ve şahsın tasdikine muhtaç olmaksızın kanunlar, muahedeler yapıp, tatbik ve icra etmeyle Cumhuriyet idaresi o gün başladı. Bu sebepten dolayı bence en büyük bayramımız o gündür ve öyle olmalıdır".

Türkiye Cumhuriyeti devletinin ilk adalet ve dışişleri bakanlarından biri de olan Yusuf Kemal Tengirşek, yıllar önce böyle bir tespitte bulunmasına rağmen, toplumumuzda kabul gören bir anlayış, sanki Türkiye Cumhuriyeti devletinin 29 Ekim 1923'te kurulduğu yönündedir. Her 29 Ekimde cumhuriyetin ilanı kutlanırken, farkında olunmadan Türkiye Cumhuriyeti'nin de bu tarihte kurulduğu hissine kapılıp, kutlamalar yapılmaktadır.

Elbette ki bu doğru değildir. 29 Ekim 1923'te sadece daha önce 23 Nisan 1920'de kurulan devletin yönetim biçiminin cumhuriyet olduğu açıklanmıştır.

Büyük dâhi Mustafa Kemal Atatürk, Ocak 1921'de "Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün programlarının ilkesi şu iki esastır: Tam bağımsızlık, kayıtsız ve şartsız millî egemenlik" diyor. Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulması millî egemenliğin ilanı ise, o zaman ortada fiili bir durum var demektir, o da yeni bir devletin ya-

pılandığına işaretidir.

Mustafa Kemal Atatürk bunun gibi 1922'de yaptığı bir konuşmada yeni Türk Devletinin esaslarının ortaya konduğunu vurgulamaktadır. O, kısaca şunları söylüyor: "Bugün maziden kuvvetliyiz. Bugün mazîye nispetle daha büyük bir kabiliyet ve yaşama kudretine malikiz. Bu üstünlüğü yapan nedir? Bunun gerçek sebepleri iki kuralın kavramında saklıdır. Bu kurallardan biri Misak-ı Millî, ikincisi egemenliği kayıtsız şartsız milletin elinde tutan anayasamızdır. Zorlayıcı hadiselerin sevk ve tesiri altında toplanan yüksek meclisimiz, bu devlet ve milletin şekil ve niteliğini en kesin bir tarzda tespit etmiş ve anayasa ile onun kesin hükümlerini teyit ve takviye eden 1 Kasım 1922 kararını çoğunlukla kabul ederek yeni Türkiye Devletinin esaslarını ortaya koymuştur".

Buradan da anlaşılacağı üzere, 23 Nisan 1920'de şu anki devletimiz ortaya çıkmıştır. Bu sırada İstanbul işgal altındaydı, padişahın ve İstanbul hükümetinin kukladan öte bir değeri yoktu. Ya hiçbir şeye bulaştırılmamakta ya da kendilerine ne denirse onu yapmakta idiler. Dolayısıyla İstanbul'un artık Türk vatanının tamamı üzerinde bir bağlayıcılığı kalmamışken, bir avuç Türkçü arkalarına yüce Türk milletini de alarak Anadolu'nun merkezinde bir kıvılcım yakmışlar, bu ateş bütün Anadolu'yu sardığı gibi, Türklerin ve Müslümanların yaşadığı diğer coğrafyalarda da kendini hissettirmiştir.

Türk tarihinde 23 Nisan 1920 son derece önemli bir dönüm noktasıdır. Bu gün Türklerin Osmanlı'nın son zamanlarına doğru kaybetmiş oldukları millî devletini yeniden kazandıkları tarihtir. Her ne kadar büyük Atatürk bu anlamlı günü Türk milletinin geleceği olan çocuklara armağan etmişse de bütün Türk milletinin ortaklaşa kutlayacağı en büyük millî bayramdır

Beşerî ilişkilerimiz, İslam inancı ve ahlakına göre olursa mutlaka çevre ile uyumlu olur, mutlu oluruz.

İslam'da beşerî ilişkilerin sınırı nedir?

Bu sınır herkes tarafından bilinmektedir. Yani İslam hayatını kendimize şiar edinmeli ve her hareketimizi Peygamber Efendimiz (SAV)'e göre düzenlemeli onu taklit etmeliyiz. Bu da çok zor değildir. Önce Allah'ın yasaklarından sakınmalıyız. O neyi haram ettiyse biz ondan kaçınmalıyız. Mesela içki, kumar, faiz, zina, yalan, kul hakkı, domuz eti, gıybet ve iftiradan uzak durmalıyız.

Ayrıca Allah'ın emirlerini de yerine getirmeliyiz. Yani namazımızı kılmalıyız. Orucumuzu tutmalıyız. Zekâtımızı vermeliyiz. Haccımıza gitmeliyiz. Hatta "Ey Rabbimiz bizi zekât verenlerden eyle" diye dua etmeliyiz.

Bu işler, her Müslüman'ın en azından yapması gereken şeylerdir. İslam'ın esasıdır, şartlarıdır. Bunları yapmak Müslüman'ın itibarını artırır. Ancak olgun Müslüman olmak için yetmez. Bu farzların yanında vacipler (yani gerekenler), sünnetler, nafileler ve müstehaplar da vardır. İslam'da esas olan muamelelerdir.

Muameleler, yapılan İslami işlerdir. Bir kimse ibadet etse bile doğruluktan, dürüstlükten ayrılırsa, terazide hile yaparsa, haramlardan sakınmazsa bunun değeri olmaz. Peygamber Efendimiz (SAV) "Siz kişinin orucuna namazına bakmayınız. Onun muamelelerine bakınız" diyor. O hâlde İslami hayat güzel davranışla başlar, güzel ahlakla devam eder.

Onun için insanlara güler yüzle davranmak çok önemlidir. "Az sadaka, çok belayı def edeceğine" (Hadis) göre sadakada cömert olmalıyız. Allah, cömert kuluna çok mal verir. Zekât, serveti artırır. Ama bundan daha önemlisi, insanın itibarını, şeref ve haysiyetini artırır.

İyi huy insanları yüceltir.

İnsanlarla karşılıklı münasebet kurarken, güven duygusunu da gündeme getirmek gerekir. Biz insanlara güvenmeli, onların da güvenini kazanmalıyız. Her insana yumuşak davranmalı, onlara doğruyu söylemeli, onlara iyi nasihatte bulunmalı,

kötü sözlere kulak asmamalıyız. İnsanlara hoşgörülü davranmalı, her ortamda onların gönülleri alıp hâl hatır sormalıyız.

Akrabayı, eşi, dostu, baba dostlarını ve memleketimizi ziyaret etmeliyiz. "Vatan sevgisi imandandır." (Hadis) Yani sılayı rahim yapmalıyız. Yüzümüzden tebessüm eksik olmamalı, insanların kusurlarını görmezlikten gelmeli, dedikodusunu etmemeli, onların sırlarını açığa vurmamalıyız. Emanetlere sahip olunmalı, onları sahibine sağ salim teslim etmeliyiz. Paraya tamah etmemeliyiz. Borçlanmamaya dikkat etmeli, borçlanınca da hemen ödemeliyiz.

Cimrilikten sakınmalı, fedakâr ve alçak gönüllü olmalıyız.

Hâsılı Müslüman'ca yaşarsak, herkesle güven içinde olunuruz. Cemiyetle uyuşma içinde oluruz. Dünyada ve ahirette mutlu oluruz.

İstersek ve kararlı olursak, bu hayat o kadar kolay, ucuz ve getiririsi o kadar çok bir hayat ki... Müslüman'ca yaşamamak çok büyük bir talihsizliktir.

SON SÖZÜM TAŞA OLSUN

Son sözüm taşta olsun, dökülen yaşa olsun,
Yüreksiz sevgilere, akılsız başa olsun,
Yere düştü hep güllerim, solarsa artık solsun,
Ben zaten dört mevsimi hep güzde yaşıyorum.

Bitmiş bütün ümitlerim, tükenmiş hayallerim,
Yaşamaksa bunun adı, kahrolsun şu hâllerim,
Tutulsun ayaklarım, kırılınsın hep ellerim,
Ben zaten dört mevsimi hep güzde yaşıyorum.

Son sözde vefa olmaz, sol yanımda cefa var,
Bu ne biçim bir sevgili, bu ne biçim deli yâr,
Buz döşendi yüreğime, her yerime yağdı kar,
Ben zaten dört mevsimi hep güzde yaşıyorum...

Artık gitmek zamanı, söyleyecek sözüm yok,
O güzel cemaline, hiç bakacak yüzüm yok,
Koy noktayı koy gitsin, daha da lüzum yok,
Ben zaten dört mevsimi hep güzde yaşıyorum...

Ertuğrul KALAFAT

Evlenme konusuna geçmeden eski Türklerde evlenmeyle ilgili bazı inançları ve uygulamaları vermek istiyoruz. Hemen bütün toplumlarda olduğu gibi eski Türklerde de toplumun çekirdeğini aile oluşturmaktadır. Bazı faraziyelerin aksine Türklerde “ana ailesi”nin izlerine rastlanmamaktadır. Buna karşılık Moğollarda “matriarkal aile” hâkim görünmektedir. “Kız kaçırma Türklerde çok eski dönemlerden itibaren bir evlenme usulü olarak kendini göstermektedir. Türklerde “patriarkal aile” tipi hâkimdir ve ailenin sembolü “ev”, evin sembolü de “ocak”tır. Nitekim Yakutlarda evlilik, “sönmez bir ateşi yakma” şeklinde ifade edilmektedir. “Gelin alma” törenleri Türklerde çok eski zamanlardan beri “saçı” ve “kurban” uygulamalarına vesile teşkil etmektedir. Aileye verilen önem, Türklerde evin, eşğin ve ocağın kutsallık kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Kırgızlar, Kazaklar ve Başkurlarda gelinin kayın-pederinin içtiği ırmak, pınar ve göl sularına paralar saçması, ocaktaki ateşe yağ atıp secde etmesi su ateş ile ilgili koruyucu menseklerdenidir. Bu uygulamalardan bazıları eski Türklerden günümüze yaşaya gelmiştir. Bildiğimiz gibi İslam dini, aileye çok önemli bir kutsallık atfetmiştir. Nesli korumak için de zıneyi yasaklamıştır. Evlilik ve sonrası hayatı düzenleyen birçok ayet Kur’an-ı Kerim’de mevcuttur. Anadolu insanının evlenme ve aile içi yaşam tarzını İslam ve eski Türk kültürü belirlemektedir. Evlenme törenleri genellikle kız görme-beğenme, dünürücü yollama ve söz kesme, şerbet, nişan ve düğün olmak üzere birkaç değişik safhaya gerçekleştirilmektedir. Altınyayla, Osmanlılar döneminde “Kara Tonus Nahiyesi” olarak Yeni İl Kazasının önemli idari yapılanmalarından biriydi. Tarihî kaynaklarımızda Tonus ile ilgili kayıtlara Sivas Vilayeti’nin Yeni İl Kazası’na bağlı bir nahiye olarak rastlarız. 1583 tarihli tapu tahrir defterinde “Kara Tonus Nahiyesi” olarak adı geçmektedir. 1583 tarihli tapu tahrir defterindeki bir kayıta Kara Tonus Nahiyesi’nin Altındığın Köyü, nahiyenin en büyük köyü olarak kaydedilmiştir. Altınyayla’da şu an yaşayan sülaleler takriben 16. yy.da buraya yerleşmiş Türkmen gruplarıdır.

Bu bölgede yerleşik hayata geçmiş köylerle birlikte çok sayıda, konargöçer hayata devam eden Türkmen toplulukları da bulunmaktaydı. Türkmenler hayatlarını hayvancılığa bağlı olarak devam ettirdikleri için yazın kendilerine tahsis edilmiş bu yaylak alanlarında kalmakta, kışın ise Halep ve Şam taraflarına gitmekteydiler. Bu Türkmen toplulukları sahip oldukları sürüleriyle birlikte Halep ile Uzunyayla arasında gidip gelmekteydiler. Baharın gelmesiyle birlikte Halep’ten koyun ve deve sürüleriyle birlikte yürüyüşe geçen Türkmen toplulukları uzun, yorucu ve tehlikeli bir yolculuk serüveninden sonra Anadolu’nun uçsuz bucaksız yaylalarına kadar gelmekteydiler. Daha önceden belirlenmiş olan yaylak alanlarına oba oba, cemaat cemaat yerleşen Türkmenler, burada yeni bir hayat tarzına bürünerek yaşamlarını sonbahara kadar devam ettirmekteydiler. Türkmen gelenek, görenek ve yaşam tarzıyla Anadolu bozkırlarını canlandıran Türkmen boyları arasında Kara Tonus Dağlarının eteklerinde çadırlarıyla obalar hâlinde bulunan Ağcalı obası, Pehlivanlı, Pörnek, Reyhanlı, Bayındırlı, Danişmentli’ye bağlı Boynu İnceli, Kürt Mihmadlı, Hacı Osman, Salarlı, Merkili, Harmandalı, Şarklı, Sandıklı, Savcı, Beğdilli, Çağırğanlı, Çongar, Çığdemli, Danişmentli, Delili, Deliceli, Demirciler, Fakılı (Fakihli), Geven, Karacagövdeli, Tumanlı, Kurtlu Kaya, Turhasanlı, Salmanlı, Karalı, Kuleli, Sermayeli, Karamanlı, Kürt Teğın, Küçük Kürt Mihmatlı, Kaşıkçı, Bıçakçı, Civanşır, Hasanlı, Ovacık Hasanlı, Cemaati Kistan, Yeni Alili, Alemlı, Sadılı, Güçlü Karamanlı, Kara Halil, Küşte, Faidelı Avşarı, Çöplü, Cemaati Sadcalı, Kapaklı Ceridi, Yahşihanlı, Kuzculuk, Şatırlı Uşağı, Köngeli, Kazıklı Ceridi, Sultan Seydi Gazi ve Ulaşlı gibi bir çok konargöçer Türkmen aşiretiyle birlikte Şam Bayadı boyuna mensup cemaatlerden Altındığın, Gümüşdığın, Yassıpınar, Gazımağarası, Karacaşehir (Deli İlyaslı) gibi köylerde yerleşik hayata geçen cemaatler de bulunmaktaydılar. Altınyayla ve yöresinde tamamen Türkmen kültürü hâkimdir.

Beşik Kertmesi: Çocukları bu şekilde evlendirmek samimi olan aileler arasında gerçekleşir. Birbirlerine sürekli gidip gelen iki arkadaşın aynı

anda ya da yakın zamanlarda birinin kız değerinin erkek çocuğu olursa aralarında “beşik kertmesi” yaparlar. Bir nevi beşik nikâhı da denilebilir. Erkek çocuğunun babası bir adet çeyrek altın, bir yüzük alarak bunu kızın babasına verir. Hatta bazıları bilezik alırlar. Aslında bu olay aileler arasındaki samimiyeti artırmaya yönelik bir faaliyettir. Erkek çocuğun babası kız büyüdükçe ona değişik hediyeler alır. Oğlan çocuğunun babası kız çocuğunun babasına sürekli “*bizim gelinlik nasıl*” diye sorar. Hatta bazı kadınlar daha karınlarındaki çocuğun cinsiyetini öğrenmeden “*seninki kız, benimki erkek olursa beşik kertmesi yapalım*” diyerek kavilleşirler. Bu çok yaygın değildir. Çünkü bazı mahsurları vardır. Çocuklar büyüyünce birbirlerini beğenmemektedirler ve aileleri onları evliliğe zorlamaktadırlar, bu da aileler arasında problemlerin çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle son yıllarda bu âdet mahzuruları görüldüğü için hemen hemen terk edilmiştir.

Görücü Usulü İle Evlenme: Evlenecek kızın ve erkeğin birbirlerini, aileleri ya da herhangi bir kişi vasıtası ile tanıyarak evlenmelerine denir. Bir nevi tavsiye ile tanışıp, birbirlerini görerek, konuşup, anlaşarak evlenmektir. Altınyayla yöresinde en yaygın olan evlenme şeklidir. Çünkü halk arasında en sağlıklı evlenme şekli olarak da görülmektedir. Bu evlenme şeklinde daha çok dede, nine, anne, baba vb. aile büyüklerinin etkisi söz konusudur. Özellikle anneler evlenme çağı gelmiş, askerliğini yapmış oğulları için sık sık düğünlere giderek çocuklarına kız beğenirler. Daha sonra beğendikleri kızı aile içerisinde olumlu olumsuz taraflarını, soyunu sopunu araştırarak tartışarak bir karar alırlar. Ve kızı evlenecek kişi ile görüştürerek onlar da anlaşır evlendirirler. Aile büyüklerinin kararı çok etkindir, fakat gün geçtikçe modernleşme ve basın yayın araçlarının etkisi ile olsa gerek büyüklerin etkinliği azalmaktadır.

Kayın ile Evlenme: Anadolu’da geniş aile tipi hâkim olduğu için çoğu zaman birkaç aile bir arada bulunabilmektedir. Yeni evlenen kişiye bir oda tahsis edilmekle yetinilmektedir. Evli çocuklardan biri genç yaşta öldüğünde onun eşi dul kalmaktadır. Bu durumlarda dul kalan gelin evden çıkmasını diye bekâr olan kayınlarından biriyle evlendirilmektedir. Buradaki amaç gelinin çocuklarının perişan

olmaması ve toplumda doğabilecek çeşitli dedikoduların önüne geçmektir. Altınyayla ve çevresinde bizim dikkatimizi çeken bu evlilik şekli sosyolojide “levirat evlilik” olarak tanımlanmaktadır. Yani erkeğin ölen kardeşinin karısı ile evlenmesi uygulamasıdır. Herhangi bir kimsenin büyük kardeşi genç yaşta öldü ve arkasında iki çocuklu bir kadın bıraktıysa bununla bir nevi evlenmek zorundadır. Bu âdet toplumsal bir norm hâline gelmiştir. Son zamanlarda bu uygulamanın da toplumsal normların zayıflamasıyla birlikte gücünü kaybettiği gözlenmiştir. Toplumda hoş karşılanmamaktadır.

Diğer bir ilginç uygulama da bir kimsenin karısı genç yaşta ölür ise karısının kız kardeşiyle evlenmesidir. Yani bekâr baldızı ile evlenmesidir. Sosyolojide bu uygulamaya da “Sororat evlilik şekli” denir. Altınyayla yöresinde az da olsa bu evlilik şekline de rastlanmaktadır. Son zamanlarda bu geleneğin de neredeyse tamamen terk edildiğini görüyoruz.

İç Güva Girme (İç Güveyi): Damat olarak seçilen kişinin, kız evine yerleşmesi ve hayatını tamamen burada devam ettirmesi yoluyla gerçekleştirilir. Bu evlilik şekli genellikle erkek çocuğu olmayan aileler tarafından yapılır. Çünkü Anadolu’da “ocak” kutsaldır. İnsanlar “ocağım tütsün”, “evim harap olmasın” diyerek özellikle de kızları tek ise akrabalarından herhangi birinin çocuğu ile kızlarını evlendirirler. Damadı evlerine alırlar. Artık o evin reisi iç güveyi olan damattır. Son yıllarda bu şekilde evlilik yapanlarında sayısı oldukça azalmıştır. Fakat yine de rastlanmaktadır. Bu tür evliliklerde pek düğün yapılmaz, nikâh kıyılarak damat gerdeğe sokulur.

Değişik Etmek: Bu tür evliliklerde bir kız bir erkek çocuğu olanlar karşılıklı olarak kızları gelin olarak değiştirirler. Burada amaç her ikisini de düğünlerdeki ağır yükten kurtararak aile sahibi yapmaktır. Bu tür evlilikler aslında eskiden ağır başlık parasından kurtulmak için yapılmaktaydı. Fakat günümüzde başlık parası pek alınmadığı için bu tür evliliklerde azalmıştır. Bu tür evliliklerde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Çiftlerden herhangi birinin problemi diğerine de hemen hemen yansıtıldığı için pek tercih edilmemektedir.

Kız Kaçırma Yoluyla Evlilik: Genellikle birbirlerini severek aralarında evlilik için anlaşmışları

hâlde aileleri tarafından evlenmeleri tasvip edilmeyenler arasında olmaktadır. Bazen de nişanlılar arasında düğün yapmaya gücü olmayan kimseler bu yola başvurmaktadır. Fakat toplum tarafından kaçarak evlenen kadınlar ömür boyu ayıplanarak toplumdaki dışlandığı için son yıllarda kız kaçırma olayına pek rastlanmamaktadır. Hatta bazen aileler arasına yıllarca sürecek kan davasına dönüşebileceği için toplum itiyatla karşılanmamaktadır. Günümüzde bu tür evliliklere çok sık rastlanmamaktadır.

Şimdi de evliliğin safhalarından bahsetmek istiyoruz. Bunları sırayla şöyle açıklayabiliriz.

1. Kız Görme ve Kız Beğenme

Köy hayatında sosyal çevre çok dar olduğu için hemen hemen herkes birbirini tanır. Bu sebeple kız bakmak için eskiden olduğu gibi özel bir araştırma yapılmaz. Eskiden sosyal normlar çok kuvvetli olduğu için evlilik olayında çok çeşitli âdet ve gelenekler varmış. Fakat şu an içinde bulunduğumuz postmodern diye adlandırılan modern ötesi yaşam tarzının kuralları Anadolu'nun en ücra köşesindeki köylere dahi kendisinin hissettirmektedir. Altınyayla'da görücü usulü ve anlaşarak evlenmenin ikisi de vardır. Gençler evleneceği genç kızları genellikle tarlada ve bahçede görerek beğenir ve bu isteğini ailesine iletir. Evlenmek isteyen gençler bu isteklerini babalarına açamazlar genellikle annelerine açarlar. Evlenmek isteyip de ailesi tarafından bu isteği kabul görmeyenler ya pilav tabağına kaşık saplarlar ya da babalarının ayakkabısının içerisine taş koyarlar. Aşırı ve süratli modernleşme Alevî geleneğine bağlı köylerde kendini daha güçlü hissettirmektedir. Köyde yaşayan Alevîlerin de dile getirdiği gibi artık eski geleneksel kurallar aşağı yukarı her yerde geçerliliğini yitirmiştir. Alevî gençleri daha rahat hareket ettikleri ve kız erkek ilişkileri çok fazla olduğu için eskiden olan görücü usulü geçerliliğini yitirmiştir. Birbirini gören kızlar ve erkekler isteklerine ailelerine iletiyor. Aileler de bu doğrultuda hareket ederek dünür gidiyorlar. Hatta Alevî köylerinde genç kızlar ve erkekler genellikle sazlı sözlü eğlenceler düzenlerler bu eğlenceler sırasında evlenecek gençler birbirlerini beğenir ve evlenmeye kara verirler. Ya da düğün, nişan gibi herkesin katıldığı törenlerde birbirlerini beğenenler ailelerine bu isteklerini iletirler.

2. Dünürcü Yollama-Söz Kesme

Genellikle kızlar, erkekler tarafından beğenilir. Evlenmek isteyen bir erkek beğendiği kıızı ailesine iletir. Sivas ve çevresinde evlilik isteği genellikle genç erkek tarafından, anneye iletir. Gencin evlenme isteğini anne ev halkına açıklar. Ailenin ileri gelenleri, başta baba olmak üzere istişare yapar. Bu evliliğin iyi olacağına kanaat getirilirse bir aracı vasıtasıyla kız evine haber gönderilir. Kız evi de kendi arasında istişare yaparak bu evliliğin hayırlı olacağı kanaatine sahip olursa, erkek tarafına bir işaret göndererek gelmelerini ister. Erkek tarafı randevu aldığı gün ailenin ve kabilenin büyükleri ile kız evine küçük hediyeler olarak gider. Erkek tarafı genellikle şeker, çay, lokum, bisküvi, sigara vb. şeyler götürür. Aileler arasında bir süre sohbet edildikten sonra, erkek evinin sözcüsü "*Biş buraya niye geldik? Hiç sormuyorsunuz?*" gibi şaka yollu sözlerle meramını anlatır. Kız istemeye şu sözlerle başlanır: "*Allah'ın (c.c.) emri, Peygamberin kavliyle, Ebu Hanife mezhebi üzere kızınız...yı, oğlumuz ...ya istiyoruz.*" Bu cümle Sünnilerde sürekli kullanıldığı hâlde Alevîler, bazen "*İmam-ı Cafer-i Sadık hazretlerinin mezhebi üzere*" şeklinde de kullanır. Bundan sonra kızın ailesi, genellikle babası şu cevabı verir: "*Allah'ın emrine ne diyelim. Allah yazdıysa elbet bir şey bahane olur.*" cümlesiyle bu işin olacağına delalet eder. Bundan sonra orada bulunan büyüklerden biri "*Hadi Allah hayırlı etsin. Bir bardak şerbet getirin bu iş olsun bitsin.*" der. Kadınlar küçük bir maşrapa ile şerbet yaparlar. Şerbet, su ile şekerin karıştırılmasıyla yapılır. Orada bulunan herkese birer bardak şerbet ikram edilir. Herkes şerbetini içtikten sonra "*Allah hayırlı ve uğurlu etsin*" diyerek oradan ayrılır. Ve böylece nişan töreni yapma hazırlıkları başlar.

3. Nişan

Nişan töreni düğünden önce, şerbetten sonra yapılır. Büyük nişan ve küçük nişan olmak üzere iki çeşidi vardır. Büyük nişan kadınların ve erkeklerin, bütün köy halkının katıldığı nişan törenidir. Fakat son zamanlarda nişan töreninin erkek tarafı için çok büyük yük getirdiği gözlenerek sadece küçük şerbetle yetinilir olmuştur. Çünkü nişan töreninde "gelinlik" denilen nişanlı kıza üç dört kat elbise alındığı gibi, kızın en küçük kardeşinden en

yaşlı ninesine kadar herkese birer adet hediye alınır. Bu âdet çok külfetli olduğu için son zamanlarda kısa bir törenle geçiştirilir olmuştur. Nişanda altın takılar, hediyelik giysiler, şeker, çerez gibi her şey alınarak kız evine gidilir. Davetli herkes kız evinde toplanır. Davetlilere şerbet ikram edilir. Şerbetler içildikten sonra oyunlar oynanır, halaylar çekilir. Kıza nişan yüzüğü takılır. Nişan törenine katılanlar, para veya altın cinsinden hediyelerini bir tepsiye bırakırlar. Kıza nişan yüzüğü damadın annesi tarafından takılır. Nişan merasiminden sonra davetliler evlerine gider. Sadece kızın ve damadın aileleri başa kalır, beraberce yemek yerler ve artık bir aile olduklarını ispatlamaya çalışırlar. Nişan yapıldıktan sonra oğlan evi artık her bayramda gelinlik kızı görmeye gider. Ramazan ayında, bir kat elbise, şeker, yağ, üzüm vb. sahurluk adı verilen hediyelerle kız evi ziyaret edilir. Kurban Bayramında kız evine bir adet kurbanlık koç götürülür. Koçun boynuna da bir adet yarım altın takılır. Nişan süresince aileler arası ilişkiler sıcak tutulmaya çalışılır. Nişanlılık hâlinin uzun tutulmasının hayırlı olmayacağına inanılır. Bunun için oğlan evi, düğünü bir an önce yapabilmek için elinden gelen her şeyi yapar.

4. Düğün

Halk arasında düğün denilince ilk akla gelen gelin, damat ve evlenmektir. Arapça’da düğün kelimesinin karşılığı “arus”dur. Arus “gelin, düğün” anlamlarına gelir. Düğün denilince eğlenmek ve evlenmek akla gelmektedir. Düğünler genellikle dört gün sürer. Fakat günümüzde artık bir veya iki gün süren düğünler vardır. Düğünlerin çeşitli safhaları vardır. Biz bunları temelde dört gruba ayırıyoruz: Düğün hazırlıkları, bayrak kaldırma, kına yakma (kına gecesi) ve gelin alma (veya gelin indirme).

a) Düğün Hazırlıkları

Düğün tarihi birkaç ay önceden her iki ailenin ileri gelenleri tarafından kararlaştırılır. Her iki aileden birinin bir yakını vefat etmişse diğer taraf cenazesi olan aileye sabun, havlu vb. şeylerle bir koyun alarak ziyarete gider bu âdete “yas almak” denir. Yas alma işlemleri bittikten sonra her iki ailenin hazırlıkları göz önünde bulundurularak birkaç ay sonrasına söz keserler. Düğün sözü yani günü kararlaştırıldıktan sonra düğün hazırlıkları başlar. Düğüne yapılan hazırlık her ailede farklı farklıdır.

Oğlan evi genellikle bütün ev eşyasını alır. Kız evi çeyiz olarak hazırladığı bir sandık dolusu yemeni, çorap, seccade vb. şeyler yanında bir kat da yün yatak ve yorgan hazırlar. Düğünden bir ay önce düğün alışverişi yapmak için şehir merkezine gidilir. Bir yatak odası takımı ve iki kanepe ya da oturma grubu, iki halı, bir dikiş makinesi (maddi durumu iyi olanlar buzdolabı ve çamaşır makinesi vb. gibi ev eşyası) ve giysi alınarak düğün hazırlıkları yapılmış olur. Düğün başlamadan bir gün önce yakın akrabalar ve komşular düğün evine çağrılır ve düğünde neler yapılacağı planlanır. Buna “danışığa çağırma” ya da “bisküvide çağırma” denir. İstişare toplantısına gelenlere bisküvi, çay, kahve vb. şeyler ikram edilir. Buraya gelenler düğün şerbetçisini, düğün reisini ve düğün kâhyalarını seçerler. Aynı zamanda düğün odası tespit edilir. Düğün reisi ve kâhyaların ismi bir liste hâlinde yazılır ve herkesin sorumlu olduğu görevler belirtilir. Bir kişi düğün reisi olarak seçilir. Bu kişi düğünde bütün işleri takip eder. Düğün kâhyalarından kimisi düğün yemeğinin, kimisi de kız evine gönderilecek hediyelerden sorumludur.

Düğün şerbetçisi de gün boyunca düğün odasında gelen misafirlere çay, kahve, bisküvi vb. şeyler ikram eder. Ayrıca düğün odasının temizliğinden sorumludur. Bu hazırlıkların yanında “okuntu gönderme” adı verilen düğüne davetçi gönderme âdeti vardır. Düğün sahipleri ve kâhyaları toplanarak çevre köylerden hatırı sayılır insanlara ve yakın akrabalara okuntu gönderir. Altınyayla’nın bazı köylerinde buna “salıhçı gönderme” ya da “okuyucu gönderme” de denilir. Köyden bir kişi bu iş için seçilerek bir hafta önceden yakın köylere davetçi olarak gönderilir. Bu işe davetçi dolanmak da denilmektedir. Bu kişilere düğün reisi, kâhyalar tarafından çeşitli hediyeler ve para verilir. Düğün süresince düğün kâhyalarından biri görevini yapmazsa cezalandırılır. Bu olaya “sürgün etmek” denilir. Sürgün edilen düğün kâhyasının boynuna bir parça tezek (kerme), kemik parçası vb. aşağılayıcı şeyler takılarak eşeğe ters bindirilir. Bu şekilde davul, zurna eşliğinde halaylar çekilerek oyunlar oynanarak köyün içerisinde gezdirilir. Hatta bazıları ceza olarak köy çeşmesinin su dolu teknesine atılır. Eskiden çok daha ağır cezalar verilirmiş. Örneğin

bir tekerleğe bağlanarak yüksek bir tepeden aşağı doğru yuvarlanır. Bazen köyün sığır sürüsü bir gün akşama kadar suç işleyen kişiye götüürülür. Düğünler genellikle perşembe veya pazar günü başlar ve dört gün sürer, son zamanlarda iki gün düğün yapanlar da oluyor. Düğünden bir hafta önce cami- de imam tarafından Kur'an okunarak düğün ilan edilir.

b) Bayrak Kaldırma

Altınyayla ve çevresinde düğün başladığı gün, düğün evinin damına bayrak dikilir. Bayrak direği için yaklaşık üç dört metre boyunda bir ağaç parçası kullanılır. Bunun üzerine "T" şeklinde yarım metrelik tahta parçasına eklenir. Daha sonra bayrak direğinin tepesine soğan, tahtanın iki ucuna da elma yerleştirilir. Bu elmanın ve soğanın üzerine de tavuk teleği eklenir. Bayrak, perşembe günü gecesinin evin damından dışarı çıkarılır. Böyle yapmanın bereket ve bolluk getireceğine inanılır. Çünkü düğünün ilk gününde bayrak dikmek için özel bir tören yapılır. Bu işlem için "bayrak kaldırma", "bayrak asma", "bayrak açma", "bayrak dikmek" gibi tanımlar kullanılır. Düğün bittiği gün soğan düşürülür. Soğanı kapalı çocuğa, damat bahşış verir. Kanaatimizce bu soğan, evlilik süresince yaşanacak acıların, elma da tatlı günlerin sembolüdür. Soğan düşürülerek elmalar bırakılarak acılar bitirilmiş, onun yerine tatlı günlere geçilmiş olur. Bayrak kaldırma töreni, düğünün ilk günü yapılır. Bu da Altınyayla'da perşembe günü veya cuma günü cuma namazından sonra yapılır. Bayrak kaldırma anında damat ve sağdıç orada hazır bulunur. Düğün reisi ve kâhyaları hazır bulunur. Ayrıca komşular da düğün evinin önünde toplanırlar. İlk önce dualar ve ilahiler eşliğinde bayrak evin damına dikilir. Daha sonra damat ve sağdıç birlikte damadın babasının, annesinin ve orada hazır bulunan büyüklerin elini sırayla öper, bu esnada bazıları damada harçlık verirler. Daha sonra davul zurna eşliğinde damat, sağdıçın evine gider.

c) Kına Gecesi (Kına Yakma)

Altınyayla ve çevresinde kına, manevi değeri olan bir şey olarak bilinir. Kına, kutsal kabul edilir. Hz. Peygamberin de kınayı ellerine yaktığına inanılır. Bu nedenle askerden gelenler hediye olarak kına getirirler. Hacca gidenlerin getirdiği hediye-

lerden biri de kınadır. Hacdan ve askerden getirilen kınalar hediye olarak dağıtılır. Bu kınalardan bir miktar ayrılarak saklanır. Daha sonra evdeki delikanlının düğün kınasında kullanılır. Bu kınaların uğur getireceğine inanılır. Düğünlerde kına, genellikle üçüncü gün yakılır. Bu, cumartesi günüdür. Kınacılar kına yakmaya gitmeden önce salıhçı ile erkek evinden kına ve bir takım hediyeler kız evine gönderilir. Aynı zamanda salıhçı daima kınacılar grubunun önünde gider. Düğünün üçüncü günü sabah erkenden kız evinde kızın arkadaşları toplanırlar. Buradan topluca kızın çıkarıldığı eve giderler. Gelin olan kızın arkadaşlarından herhangi biri ona sağdıç olur. Gelinin sağdıç gelin ve arkadaşlarıyla toplu hâlde kızın çıktığı eve giderler orada genç kızlara yemek verilir. Oğlan tarafı bir grup kadınla davul zurna eşliğinde kızın çıktığı eve kına alayı götürür. Kına alayı gelince gelinin sağdıç kapıyı açmaz. Ancak bahşış verildikten sonra açar. Toplu hâlde kız evine gidilir. Burada geniş bir yer ayarlanır. Bu yerler genellikle büyük ağıllardır. Herkes büyük bir ağılda toplanır. Gelin adayının çevresi sarılır. Gelin olan kızın başı üstüne beyaz bir yazma gerilir, bunu dört tarafından birer kişi tutar. Bunlar genellikle iyi kına yakan kadınlardır. Daha sonra şu kına türküsünü söylemeye başlarlar:

*Çaktılar çakmak taşını
Kurdular düğün aşını
Çağırın kızın gardaşını
Gelsin ağlayı ağlayı*

*Sandık içinde balası
Kâğıt içinde kınası
Hani bu kızın anası
Gelsin ağlayı ağlayı*

*Biner atın iyisine
Sürdüler yolun kıyısına
Selam söylen dayısına
Gelsin ağlayı ağlayı*

*Atladı geçti eşığı
Sofrada kaldı kaşığı
Büyük evin yakışığı
Kız anam yazın bu imiş
Vah anam yazın bu imiş*

Bu mısralar söylenirken bir yandan da oradaki anası, kardeşi ve yakınları ağıtlar yakarak ağlamak için meydana çağrılmış olur. Önce kızın annesi gelir ve kızının boynuna sarılarak ağlamaya başlar. Bazen uzun uzun ağıtlar yakılır. Daha sonra sözü geçen biri “*Bu kadar ağıt iyi gelmez anam. Yeter ağıtı bırakın*” diyerek ağıt yakınları susturur. Bundan sonra gelinin yüzü açılır ve bir yere oturtulur. Kına ile beraber mumlar da yakılır. Kına genellikle gelinin eline ve boynuna çalınır. Bu, kınanın aynı zamanda sembolik bir anlamı da vardır. Kızın şerefi ile gerdeğe gireceğine delalettir. Gelinin bu kınaları çıkana kadar taze gelin olarak bilinir. Taze gelin, yöresel inanca göre ortalıkta pek görünmez, konuşmaz, dışarı işinde çalıştırılmaz. Kına töreni yapıldıktan sonra artan kınanın uğurlu olduğuna inanıldığı için herkes bir parça kına alarak eline çalar. Kınada gelin, anası, kardeşleri ve yakınları ağıtlar yakarak ağladıktan sonra sıra eğlenceye gelir. Dügünde davul zurna varsa onunla, yoksa teyp bandıyla kızlar halay çekerler. Geç vakitlere kadar eğlenirler. Akşam olunca gelin kıza bindallı olarak bilinen yöresel kıyafet giydirilir. Gelin kız bindallı ile arkadaşları ile beraber ellerine yanan mumlar tutuşturularak ta ki sabah namazına kadar oynarlar ve şu türküyü söylerler:

*Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler*

*Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim*

*Babamın bir atı olsa binse de gelse
Annemin yelkeni olsa açsa da gelse
Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse*

*Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim*

Kına gecesi oğlan evinden bir grup, düğün köftesini yaptıktan sonra kız evine kınacı götürür. Bu gruba kınacı alayı denir. Eskiden kınacı alayların büyük eğlenceleri olurmuş, deve yapılı, bir grup kılıç oyunu oynayıp güreş tutarlarmış fakat günümüzde bu uygulamaların hemen hiç biri yapılmamaktadır.

ç) Gelin Alma (Gelin İndirme)

Gelin alma merasimi genellikle düğünün son günü olan dördüncü gün yapılır. Düğün perşembe günü başladıysa gelin almaya pazar günü gidilir. Şayet düğün pazartesi başladıysa gelin almaya perşembe günü gidilir. Gelin almaya gidilecek günden bir gün önce, düğün yemekleri hazırlanır. Düğün alayı gitmeden bir gün önce düğüncü gitmek için özel bir davet yapılır. Düğüncü gitmek isteyenler gruplar hâlinde birleşirler ve hediye olarak neler götüreceğini konuşurlar. Düğüncü gitmek için oluşturulan bu grupların her birine “konak” denir. Her grup bir konak olarak kabul edilir. Her konakta en az üç kişi en çok yedi kişi bulunur. Her konakta bir konak başı seçilir. Konakbaşı toplum tarafından saygın kişilerdir. Konakbaşı düğüncü alayı gitmeden önce düğüncü olarak gidilen yer ayrı bir köyde o köyün âdet ve töresini araştırır ve ona göre hareket edilir.

Genellikle köy dışından gelin getirildiği zaman *konak* olunur. Her düğün alayında en az beş konak olur. Bu sayı düğün sahibinin çevresinin genişliğine göre artar ya da azalır. Her konak kendi götüreceği hediyeleri bir gün önceden hazırlar. Genellikle çay, şeker, sigara, kolonya vb. hediyeler güzelce paketlenerek bir çantaya dizilir. Düğüncü gitmeden bir gün önce “salıhçı” adı verilen bir elçi gönderilir. Şarkışla ve İlbeyli yöresinde “salıhçı göndermeye”ye “yozucu gönderme” derler. Salıhçı giden kişi herkesten gizlice köye girer. Birine yakalanırsa âdet gereği salıhçıya suya basmak, boynuna kerme takarak sürgün etmek vb. cezalar verilir. Bu elçi kız tarafına düğün reisinin selamını söyler ve kaç konak düğüncü geleceğini bildirir. Kız tarafı da ona göre düğüncü almak için komşularını toplar ve kaç konak misafir geleceğini söyler. Duruma göre misafir almak için komşular bir gün önceden hazırlanırlar. Çünkü başka köyden gelen düğüncüler en az bir gün kalırlar. Otuz kırk yıl öncesinde düğüncü gidenler üç ila beş gün misafir olarak kalırlarmış. Bazen kış aylarında yollar kapanarak düğüncü alayının bir hafta on gün kaldığı, konakladığı olurmuş. Tabii ki düğüncüler eskiden at arabaları ve kağnılarla gittiği için çok daha sıkıntılı ve yorucu bir yolculuk yapılmış.

Günümüzde bir gün bile kalınmıyor. Çünkü ulaşım imkânları eskiye nazaran çok daha ileri olduğu için insanlar karşı tarafa yük olmak olarak görüyorlar. Düğün alayı, gelin almaya gittiği köyde konak misafiri almaya gelenler tarafından karşılanır. Her konak için bir kâğıt yazılır bu kâğıtlara konakbaşının ismi yazılır. Daha sonra kura ile misafir olunacak evler tespit edilir. Her konak kura ile düğün eve gider. Konakbaşı en köşeye oturur. Komşular gelerek hoş geldin ederler. İlk önce yorgunluk kahvesi içilir. Kız evinden bir kişi ve düğün reisi sırayla bütün konak misafirin bulduğu evleri gezerler. Daha önceden davul zurna eşliğinde konak evleri sırayla gezilir. Davulcu biraz davul çaldıktan sonra konak başından bahşişini alır. Buna löbet (nöbet) çalma denilir. Eskiden gelin almaya gidenler birkaç gün üst üste misafir kaldığı için çok zengin eğlenceler düzenlenirmiş, deve yapılarak güreş tutulur ve cirit oyunu oynanmış. Özellikle düğünlerde cirit vazgeçilmez bir oyun iken 1960'lı yıllardan sonra birden oynanmaz olmuştur. Şimdi ise tamamen unutulmuştur.

Misafirler, konak olunan evde yemeklerini yedikten sonra kız evinden çeyiz yazmak için bir davetçi gelir. Bütün konak misafirleri kız evine toplanır. Konak misafirleri misafir oldukları evden ayrılırken minderin altına yemekleri hazırlayana ve hizmet edene bahşiş korlar. Gelin kızın neyi varsa hepsi bir liste hâlinde yazılır. Daha sonra bu liste iki şahit huzurunda herkese okunarak her şey açıklanır. Listenin sonuna da damadın ve gelinin babası ile iki şahit bir de köy muhtarı imza atar. Çeyiz yazma esnasında iki âdet vardır. Biri "sandığa oturmak" bir diğeri de "yastık kaçırmak"tır. Gelinin en küçük kardeşi çeyiz, arabaya yüklenirken sandığın üzerine oturur ve bahşiş almadan kalkmaz. Damadın yakınlarından biri bir miktar para ya da herhangi bir hediye vererek gelinin kardeşini razı eder. Bir diğer âdet de "yastık kaçırmak"tır. Gelinin çeyizi sandığa yüklenirken çocuklardan herhangi biri yastıklardan birini alarak kaçıtır. Daha sonra bu yastığı önce damada sonra geline götürür ve bahşişini alır.

Çeyiz yazılırken diğer taraftan gelin içerde hazırlanır. Geline beyaz gelinlik giydirilir, yüzüne al duvak atılır. Gelin arabaya binmeden önce kardeş kuşağı bağlanır. Yaklaşık bir metre uzunluğunda-

ki kırmızı bir kuşak gelinin erkek kardeşi tarafından üç kez gelinin beline dolandırıldıktan sonra bağlanır. Bu kuşak, gelinin evine ve eşine tamamen teslim olmasını sembolize eder. Gelin sırasıyla anne, baba, kardeşleri ve yakınları tarafından helâlleşilerek uğurlanır. Gelinin anası bazı tavsiyelerde bulunur. Bunları şöyle sıralayabiliriz: "Kaynana ve kayınbabana iyi davran, hizmette kusur etme. Büyüüklerine saygılı ol. Kaynanandan izinsiz hiçbir yere gitme. Sababları erken kalk ve evin işlerine ilk önce sen bak. Kimseyi incitme, olur olmaz şeylere küsme, kocana muti ol, kimseye fırsat verme, büyüüğünü küçüğünü bil, temiz ol, edepte kusur etme. Şunu iyi bil! Beyaz gelinlikle girdiğin evden ancak beyaz kefenle çıkabilirsin."

Gelin, anne ve babasıyla helalleşirken çeşitli ağıtlar yakılarak şunlar söylenir:

*Kardeş ardından yeteyim
Kolumu boynundan atayım
Bu gece burda yatayım
İşte koyup gidiyorum*

*Asbab yuduğum ak taşlar
Gölgelendiğim ağaçlar
Ekmeğini yediğim gardaşlar
İşte koyup gidiyorum,
Hakkımızı helal edin*

*Çık yukarı ben bağlayayım başımı
Ağladıkça sil gözünün yaşını
Çattılar çatma taşını
Kurdular düğün aşını*

Daha sonra geline babası, kardeşleri ve akrabaları tarafından harçlık verilir. Besmelelerle, dualarla gelin, kardeşlerinin koluna girmiş olarak evden çıkarılır ve arabaya bindirilir. Gelinin bir tarafına damadın kardeşi bir tarafına da sağdıçın hanımı biner. Orada bulunan bütün düğüncüler bütün köylülerle vedalaşarak ayrılırlar. Gelin ayrılırken bir tahta kaşık, bardak veya küp kırılır. Bu âdet gelin kızın -varsa- kötü huylarını evde bırakması ve kocasının evine taşımaması anlamına gelir.

Gelini aldıktan sonra düğün alayı eğlenerek konvoy oluşturur ve oğlan evine doğru yola koyulur. Düğün konvoyunda gelin arabası daima en önde gider. Araba şoförünün yanında düğün

kâhyalarından biri, elinde içine para konulmuş zarflarla oturur. Altınyayla ve çevresinde düğün alayının önünü kesmek âdetidir. Genellikle çocuklar düğün alayının önünü keser fakat bazen traktörlerle veyahut kamyonla da düğün alayının önü kesilebilir. Çocuklara bozuk para bulunan zarflar verilir. Çocuklar genellikle urgan, ip, merdiven, uzun ağaç ile keserler. Fakat büyük insanlara daha büyük hediyeler ya da paralar verilir. Düğün alayının önünü kesmek bazen ilginç şekillerde de olabilir. Düğün alayı yoldan geçerken gelin arabasının önüne çobanlar bir koç çıkarırlar. Gelin eğer bu koçu bir kaldırıpta arabanın bagajına atmayı başarırsa o koç onun olur. Yok şayet başaramazsa düğün sahibi çobana bahşiş vermek zorundadır.

Düğün konvoyu damadın köyüne girmeden köyün içerisinde birkaç tur atar. Bazen köy yakınında çeşme başlarında bütün herkes inerek halay çekerek eğlenirler. Gelin, evin önüne geldikten sonra bütün düğün alayı iner ve gelin indirme töreninde hazır bulunur. Damadın babası gelin arabasının yanına gelir. O gelmeden gelin arabadan indirilmez. Önce arabanın şoförü kapıyı kilitler, açmaz. Şoföre bahşiş verildikten sonra kapı açılır. O sırada oradaki kalabalıktan biri “*Gelin arabadan inemiyor*” diye bağırır. Eskiden “*Gelin attan inmiyor*” derlermiş. Damadın babası da “*tamam insin bir inek veya koç verdim*” der ve gelin böylece arabadan iner. Genellikle köy imamı ve birkaç kişi salâvat-ı şerife getirerek gelini indirirler.

Gelin arabadan indiği sırada damat da sağdıçyla beraber damda tam gelinin eve gireceği kapının üzerinde beklemektedir. Aynı zamanda damadın elinde daha önceden hazırlanmış, bir mendilin içerisinde leblebi, buğday, üzüm ve bozuk para bulunan bir çıkın vardır. Tam gelin eve girerken damat bu çıkını gelinin başına saçar. Oradaki çocuklar birbirine girer ve beş dakikalık büyük bir kargaşa yaşanır. Gelin indiği zaman yapılan pratiklerden biri de soğan düşürmektir. Damın üstündeki bayrağın üzerine takılan soğan bir sılıkla vurularak düşürülür. Soğanın yanındaki elmalar bırakılır. Kanaatimce bunun anlamı acı olan soğanı düşürerek tatlı olan elmaları bırakıp, hayat boyunca yeni evlenenlerin acıları unutup tatlılıkla, huzur içerisinde yaşama dilemektir. Daha sonra bu soğanı kapan

kişi koşarak önce damada sonra da geline götürür. Sırayla önce damattan sonra da gelinden bahşiş alır.

Gelin eve geldikten sonra bazı halk inançları gereği ona bazı şeyler yaptırılır. İlk olarak gelin evden içeri girer girmez ağzına bir parmak bal çalınır. Aynı baldan bir miktar da kapının arkasına çalınır. Kanaatimizce bu bal ilerde tatlı tatlı geçinmek ve ağzı tatlı olmak amacına hizmet eder. Gelinin önüne kara kazan devrilip üzerine tahta kaşık konularak geline kırdırılır. Bazı köylerde geline kendi evinden getirdiği çivi çaktırılır. Kanaatimizce bu da gelinin bu evde kalıcı olması anlamına gelir. Yani burada çakılı olarak kalacağına evden ayrılmayacağına inanılır. Daha sonra gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur. Bu da ilk çocuğunun erkek olacağına inanıldığı için yapılır. Anadolu’da erkek çocuğu çok önemsendiği için bu uygulama yaygındır. Bazı yerlerde de gelin ibadetine düşkün olsun ve güzel ahlaklı olsun inancıyla gelinin üzerinde Kur’an-ı Kerim gezdirirler.

Komşular geline bakmaya gelirler. Gelin odanın ortasına konulan bir sandalyeye oturtulur ve kucağına bir erkek çocuk verilir. Damat ve sağdıç gelini ziyarete gelirler. Daha sonra akşama kadar damat, sağdıçın evinde kalır. Yatsı ezanıyla birlikte damat ve sağdıç birlikte düğün evine giderler. Akşam namazından sonra nikâh yemeği yenir. Damat ve sağdıca da özel bir yemek gönderilir. Köy imamı yatsı namazında düğün evine gelir. Köy imamıyla beraber damat ve sağdıç da yatsı namazını kılarlar. İki şahit huzurunda köy imamı nikâh kıyar. Nikâh büyük bir gizlilik içerisinde kıyılır. Nikâhtan sonra damat ve sağdıç gerdek odasının kapısına kadar giderler. Sağdıç damada bazı tavsiyelerde bulunur. Damat gerdek odasına girmeden önce arkadaşları damada yumrukla vurmaya çalışırlar. Hatta bazıları toplu iğne, keven vb. şeylerle damadı rahatsız ederler.

Gerdek gecesinde damat ve gelin ikişer rekât nafile namaz kılarlar. Sivas ve çevresinde çok yaygın olan âdetlerden çarşaf alma âdeti Altınyayla’da ve çevre köylerinde de vardır. Gerdeğe girerken ayağa basma âdeti vardır. Damat gerdek odasına girerken dikkatli girmeye çalışır. Çünkü ilk önce kim kimin ayağına basar ise evlilik boyunca onun sözünün geçeceğine inanılır. Zifaktan sonra damat

çarşafı dürüp bükerek kapının dışına atar. Aynı zamanda çarşafın içerisine yıkayacak kişiye bahşiş olması için bir miktar para bırakır. Çarşaf yeni gelinin bekâretinin delili olarak bilinir. Sağdıç, damat çarşafı verene kadar kapıda bekler. Daha sonra gerdek gecesi bitiminde damdaki bayrağı indirerek damadın anne ve babasına teslim eder. Zıfaf gecesi istenildiği gibi geçmezse yani problemlili geçerse bayrak geç indirilir. Hatta birkaç gün sürebilir. Damadın anne ve babasına “gözünü z aydın olsun, Allah bu zür ve mutluluk versin” diyerek oradan ayrılır. Ertesi gün gelin ve damat erkenden kalkarlar. Çünkü düğünden sonraki gün duvak açma günüdür. Duvak açma günü düğün evine gelen kadınlar hem geline bakarlar hem de onun için getirdikleri töreyi verirler. Duvağa gelen kadınlara da ayrıca yemek verilir.

5. Düğünlerde Oynanan Oyunlar ve Halaylar

Aslında halay denilince düğünlerde oynanan oyun ve eğlence akla gelmektedir. Yörede “halay çekmek” tabiri kullanılır. Halay denilince ilk akla gelen de davul zurna oluyor. Çünkü halaylar, davul zurna eşliğinde çekilir. Altınyayla ve çevresinde 20 yıl öncesine kadar çok iyi halaylar çeken kişiler varken yaklaşık yirmi yıldır düğünlerde davul zurna bulundurulmayışı nedeniyle halay çeken yok denilecek kadar azalmıştır. Yaşlılardan duyduğumuza göre halay çekmek ayrı bir sanat olarak biliniyor ve herkes halaybaşı olamaz deniliyor. Halayda birinci sırada durarak halay ekibini kontrol eden ve onlara ayak veren kişiye halaybaşı denilir. Altınyayla’da düğünlerde en iyi baş çekenler olarak tespit ettiklerimiz: Deccallar’ın Durdu, Delihasanlar’ın Kiraz, Aliefendiler’in Anşa (Ayşe), Mestenler’in Abdurrahman (Abdurrahman Çakır), Mahabağa’nın Efendi (Efendi Atalay), Azabalı’nın Mevlüt Çavuş (Mevlüt Şimşek), Halıtlar’ın Mehmet Çavuş (Mehmet Uğur), Ağcalar’ın Hacô (Hacı Ağca). Bunlara halen hayatta olan Tilki Osman (Osman Tuç) ve Durmuş Kale’yi de dâhil edebiliriz. Altınyayla ve çevresinde halay kültürü çok zengin olmasına rağmen daha önce saydığımız nedenlerle bu, hemen hemen yok olmaya yüz tutmuştur. Yörede bilinen halaylar: Sivas halayı, madımak, uçayak, boş bilezik vb. Burada bazı halaylar örneklenmiştir:

a) Sivas Halayı: Altınyayla yöresinde hemen hemen her düğünde en baş oyunlardandır. Sivas halayı dört bölümden oluşur: Karşılama, ağırlama, yanlama, hoplatma.

Her bölümün kendine has hareketleri ve figürleri vardır. Oyun yavaş hareketlerden başlar sonra hareketler gittikçe sertleşerek devam eder. Sivas halayının karşılama bölümünün dizeleri şöyledir:

*Çekin halay düzülsün
Bašta duran süzülsün
Halaya girmeyenin
Vurun boynu üzülsün
Ab lili lili*

*Yürü aslanım yürü
Kalma yolundan geri
Zehir olsa içirim
Senin sunduğun meyi
Ab lili lili*

b) Madımak: Genelde kadınlar tarafından oynanan bir oyundur. Madımak, bilindiği gibi bahar aylarında yörede bolca bulunan ve yemeği yapılan bir tür sebzedir. Madımak toplamanın şekillerini sembolize eden oyun; figürleri, madımak toplamanın şekillerini simgeler. Yörede madımak oyununda söylenen türkülerden biri şöyledir:

*Madımak oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Civan boylum gelirse
Şen olur benim gönliim*

*Madımak pişer oldu
Yollara düşer oldu
Günde yediğim şamar
Bir iken beşer oldu*

*Madımak biçim biçim
Öliyorum senin için
Madımak toplar iken
Başımdan düştü çitim*

c) Abdurrahman Halayı: Erkekler ve kadınlar tarafından oynanır. Bu halayda da kadınların hareketleri erkeklere göre daha yumuşaktır. Üç bölümden oluşan oyunun iki bölümünde sert ve keskin hareketler vardır. Üçüncü bölüm ise “hoplatma”dır.

Oyuncular hilal şeklinde sıralanır. Hareketleri sakın olan bu bölümde oyuncular yerlerinde ikiye defa sağa ve sola hareket yaparlar, üçüncü figürde ileriye doğru yürürler. Üçüncü figürde hareketler keskinleşmeye ve sertleşmeye başlar, eller omuz hizasına kaldırılır, bacaklar ve kollar gergin ve vücut dimdik vaziyette durur. Oyuncular birbirlerine karşılıklı yarım karşılaşma şeklinde hareketlerle sürdürmeye başlarlar. Oyun yavaş yavaş canlanır ve hareketlenir. Oyun, ikinci kısımda kuvvetli ayak vuruşları, parmak şıkırdatmalar ile hızlanır. Oyuncuların birbirleriyle çiftler çiftler karşılaştıkları ve sessiz kaldıkları anlar olur. Bu hareket rakibine meydan okuma anlamı taşır. Bir kez daha tekrarlanan hareketlerden sonra bu hareketler bir de diz üstüne çökülerek yapılır.

ç) Yumruk Oynama: Yumruk oyununa günümüzde pek az rastlanır. Yumruk oyunu genellikle gençler arasında oynanan bir oyundur. Davul zurna eşliğinde oynanan bir oyundur. Davul zurna ekibi yumruk havası çalar. Düğün köyde ise genellikle evin önünde geniş bir meydanda toplanılır. Yumruk oynanan yer, er meydanı olarak da görülür. Aslında yumruk oyunu bir güç ve yiğitlik göstergisidir. Çünkü bu oyuna gücü kuvveti yerinde olmayanlar dayanamazlar. Yumruk oyununa isteyen, bileğine güvenen herkes katılabilir. Gençler halka çevirerek toplanırlar, yumruk havasının çalmasıyla kendisine güvenen ilk kişi sol yumruğu sıkılmış olarak omzunu kaldırarak ortaya çıkar. Çünkü yumruğu vuracak kişi ilk oyuncunun ya sol omzuna ya da sol bacağına üst kısmına vurmaya çalışır. Yumruk oyununda böğürlere, kafaya, sırtta vurmamak yasaktır. Bu bölgelere vurulan yumruklar telafisi zor zararlar doğurabilir. "Hey babam, haydi Allah" diyerek ikinci kişi yumruğu vurur. Yumruğu yiyen kişi oyundan çıkar. Bundan sonra gençler sırayla yumruk vururlar. Oyun bu şekilde devam eder. Yumruk oyununda tatsızlık çıkma olasılığı yüksektir. Hatta yumruk oyununda başlayan kavgalar zaman zaman sülale kavgalarına dahi dönüşmüştür. Bu nedenle son yıllarda yumruk oyunu hemen hemen hiç oynanmamaktadır. Yaşlılar bunu bildiği için buna müsaade etmemektedir.

d) Deve Yapma Oyunu: Deve oyunu genellikle uzun süreli düğünlerde, kınacı gidilirken yapılır

ve oynanır. Öncelikle temsili bir deve yapılır. Bu devenin uzun boynu koyun yünüyle dolunur. Baş koyun postu ile yapılır. Gözlerine ayna takılır. Devenin üzerine değişik renklerde poşular, yemeniler bağlanır. Uzun bir merdivenin üzerine eski kilimler atılarak, bu merdivenin içerisine beş ya da altı kişi dizilir. En öndeki kişi uzun boyludur. Devenin hörgücüne de çocuk beşiği yerleştirilir. Deve oyununun bir de ekibi vardır. En önde ekip başı bulunur. Deve mihmandarı devenin başını çeker, temsili kadın kılığında girmiş bir erkek, Fatma nine rolünde iş ile yün eğirir. Devenin önünde kılıç kalkan ekibi davul zurna ile oyun oynayarak gider. Mıdık Ali ve Haşat Osman kılığında iki kişi çeşitli meddahlıklar yaparlar. Günümüzün diliyle şov yaparlar. Deve ekibi oynaya oynaya kına ekibini götürür. Düğün sahibinin önüne deveyi yatırılır. Buna "deve ıktırma" derler. Düğün sahibi bahşiş vermeyince deve kalkmaz. Maalesef günümüzde önemli bir gelenek olan dev oyunu neredeyse hiç oynanmamaktadır. En son 2002 yılında Sivas Valiliğinin düzenlediği 4 Eylül kutlamalarında Altınayla Kaymakamlığı ve Belediyenin katkılarıyla temsili olarak oynanmıştır.

TURNAM

Hayatım, bahtı karam,
Yaşamak bana haram.
Seni böyle görünce,
İyileşmez bu yaram!

Gülerek verir selam,
Hayat bağları sağlam.
Nereden bulur gücü,
Şaşar kalırım Mevla'm!

Sevgidir onu tutan,
Doymayan patron utan!
Yokluk, hastalık değil,
Kahr insanı utan!

Yüzün gülünce turnam,
Susmaz davulum, zurnam!
Sürekli sular akar,
Asla kapanmaz kurnam!

Hasan AHMET

Giriş
Auguste Comte'a göre "insanlık birbiri ardınca üç hâlden geçmiştir ki şunlardır: Teolojik hâl ki bunda insan, olayların izahını kendisinininkine benzeyen fakat daha kudretli iradelerle izah eder; metafizik hâl ki bunda insan, olayları soyutlamalar (tecrit, abstraction) ve tabiat kuvvetleriyle izah eder; nihayet pozitif hâl ki bunda insan, olayları başka olaylarla izah eder." [1]

Soyut düşünme seviyesi zayıf olan insan (ilk çağların insanı) soyut kavramları maddi bir şekle büründürme, onları belli bir şekilde, yapıda algılama ve yansıtma ihtiyacı duyar. Her varlığın, bedeninden ayrı bir canı/ruhu bulunduğu, en ilkel insanların inanç sistemlerinde bile somut bir biçimde düşünülmüştür. Bu sebeple ilkel insan, kendi dışındaki her varlığı da kendisi gibi canlı/ruhlu saymıştır. Tabiat karşısında acizliğinin farkına varan, tabiat olaylarını açıklamakta zorluk çeken insan oğlu; olayları durumları, varlıkları kendi hayal dünyasında bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde açıklama ihtiyacıyla hikâyeler üretmiş, diğer yandan da sebebinin anlayamadığı ve tanrılara mal ettiği olaylar ve durumlar karşısında kendini koruma, savunma ihtiyacıyla olsa gerek, birtakım güçlere sığınma gereğini duymuştur.

Her millet, var oluşunu bir kaynağa dayandırma kaygısından dolayı, belli bir totem inancına bağlanmıştır. Kendisine bir yer, bir geçmiş belirlemek, çevresinde gördüğü varlıkların meydana gelişini, kâinatın oluşumunu vb. kendince açıklamak ve bir sonuca varmak ihtiyacı, milletlerin iptidai dönemlerinin bir mecburiyeti olmuştur. Bu bağlamda çalışmamızın temel problemi, "Türkler inanç sistemlerini oluştururlarken çevrelerinde gördükleri, hayatlarında yer eden varlıkları tarif edip, açıklarlarken kuşlara nasıl bir yer ayırmışlar, onlara ne gibi fonksiyonlar yüklemişlerdir; kuşlar Türk inanç sisteminde nasıl bir öneme sahiptir?" gibi sorulara cevap bulmak olacaktır.

"Eski Türklerde totemiliğin mevcut olduğu ileri sürülmüş, delil olarak da Kurt'un ata tanınması, bu hayvana karşı saygı duyulması başta olmak üzere, 19. yüzyılın ikinci yarısında Orta Asya Türkleri arasında tespit edilen

ve totemcilikteki 'şuringa'yı andıran put-fetişler vb. gösterilmiştir. Reşid'üd-din, Cami'üt-tevarih adlı eserinde (14. asrın ilk çeyreği) 24 Oğuz boyunu sıralarken, her dört boy için bir kuşu 'on-gon' olarak belirtmektedir. Ancak, bütün bunları eski Türklerde totemcilik inancının mevcut olduğuna dair gerçek deliller kabul etmek müşküldür. Çünkü totemcilik sadece bir hayvanı ata tanımaktan ibaret değildir. Bir inanç sistemi olarak onun sosyal ve hukuki cepheleri vardır ki sistemin yaşaması için bu şartların tamam olması icap eder." [2]

Türk Mitolojisinde Kuşlar

Türk mitolojisinde kuşlar, bir totem olarak yer almazlar. 24 Oğuz boyu sıralanırken her dört boy için bir kuşun ongon olarak belirtilmesinde "Moğol tesirini sezmemek mümkündür. Çünkü bir orman kavmi olan Moğollar, aslında 'asalak' ekonomiye bağlı, ailede 'ana hukuku'nun hâkim olduğu, aynı zamanda 'totem' telakkisi içinde yaşayan bir topluluk idi. 'Ongon' sözünün kökü 'ong' Türkçe ise de, tabir olarak 'ongon' Türkçe değildir ve gerçekten de Moğollardan önceki Türk dili vesikalarının hiçbirinde geçmemektedir. Cami'üt-tevarih'te Oğuz boylarının ongonları olarak gösterilen kuşlar da Moğol tesirinden önceki devirlerde, aynı Oğuz boyları listesini veren Kaşgarlı Mahmut'un eserinde (burada Reşid'üd-din'deki damgalar aynen mevcut olduğu hâlde) yoktur." [3] Burada ongon'un totem anlamı değil arma/sembol anlamı geçerlidir. Çünkü gerek Reşidü'd-din'in eserinde, gerekse Ebulgazi Bahadır Han'ın *Secere-i Terakki-me'sinde* ongon olarak belirtilen kuşlar, Oğuz boylarının kaynağı, totemi olarak kabul ettikleri varlıklar değil, yalnızca bir arma olarak benimsedikleri kuşlardır. Her boyun, kendisinin tanınmasını sağlayacak bir arma/simge olarak bayrağında bulundurduğu kuşu vardır. Bunlardan,

Şunkar	:	Kayı Boyu
Ügi	:	Bayat Boyu
Köykenek	:	Alka Evli Boyu
Göbek Sarı Kuşu	:	Kara Evli Boyu
Turumtay	:	Yazır Boyu
Kırgu Kuşu	:	Yapar Boyu
Kızıl Kaçığay	:	Dodurga Boyu
Köçken	:	Döger Boyu
Cure Laçın	:	Avşar Boyu
Sarıca	:	Kızık Boyu

Bahri	:	Beg Dili Boyu
Su Bürkütü	:	Karkın Boyu
Ala Toğanak	:	Becene Boyu
Buğdayık	:	Çavuldur Boyu
Humay	:	Çepni Boyu
Bürküt	:	Salur Boyu
Encari	:	Eymür Boyu
Yagılbay	:	Bügdüz Boyu
Toygun	:	Yıva Boyu
Cure Doğan	:	Kınık Boyu

ongonu olarak belirtilmiştir. “Çin kaynaklarına göre içlerinde Türkler de bulunan Kuzeyli göçebelerin bayraklarında yirtıcı kuş, ayı, kaplan gibi motifler de görülmüyordu.”[4] Bir totem olmasa da bir ‘doğan’ın Kırgızlardan bir kabilenin türemesini sağladığına dair efsane vardır. Bu efsaneye göre, “Kırgız kabilelerinden birinin bir atası ve bu atanın da üç karısı varmış. Bu üç kadından en küçüğü gece uyurken bir rüya görmüş. Çadıra bir avcı doğan gelmiş ve yatağının etrafında uçarak dolaşmış. Sonunda nasıl olmuşsa kadın gebe kalmış. Bu Kırgız kabilesini idare eden reislerin hepsi de bu küçük kadının soyundan gelirmiş.”[5]

Yaratılış destanlarından Yakutlar’ın “Balıkçıl ve Yaban Ördeği Efsanesi”nde Ana Yaratıcı, bir dünya yaratmaya karar verir ve ana maddesi toprak olacak bu yaratma olayında kırmızı boyunlu balıkçilla yaban ördeğini denizin dibinden toprak getirmeleri için görevlendirir. Yaban ördeği, denizin dibinden toprakla döner ve Ana Yaratıcı, bu toprakla dünyayı yaratır. Balıkçıl ise, denizin dibinden toprak getiremediği için Ana Yaratıcı tarafından cezalandırılır; yeryüzünden kovulur ve suda yaşamaya mahkûm edilir. Yakutların bir başka yaratılış destanında denizin dibinden toprak çıkarma görevi, Tanrı tarafından Şeytan’a verilir. Şeytan, bir kırlangıç olarak denizin dibine dalar ve toprağı çıkarır.

Yenisey yaratılış destanında, uçsuz bucaksız su üzerinde (Tanrı’nın yerine) bir şaman kuğularla kırmızı boyunlu kutup balıkçıl kuşlarıyla ve daha nice nice su kuşlarıyla uçup durmaktadır. Arkadaşları da halkı da hep su kuşlarıdır. Yaratma işinde Tanrı’nın yerini alan şaman, bu destanda denizin dibinden toprak çıkarma işini balıkçilla verir. Balıkçıl, ancak üçüncü dalışında bir parça çamur çıkarabilir ve şaman bu çamurdan bir ada yaratır.

Yaratılış destanlarında kuşları, deniz dibinden

toprak çıkarma işini gerçekleştiren varlıklar olarak görmekteyiz; yani yaratılışta aktif rol almışlardır. Diğer bir özellik de bu varlıkların su ile ilgili oluşları, yani suda yaşayan kuşlar olmalarıdır. Şu Destan’ında Hakan Şu, “gümüş havuzunu sefere çıkarsa bile yanına alır, konakladıkları yerlerde içine su doldurtur, kazlar ve ördekleri su dolu gümüş havuza salar, onlarla oyalanırdı, eğlenirdi. Kazların ve ördeklerin gümüş havuzda yüzüşlerini seyretmek Hakan’ı dinlendirirdi; dinlenirken seferle, milletin geleceği ile ilgili tasarılar hazırlardı.”[6]

Diğer yandan, suda yaşayan bir hayvan olarak kaz da Türk mitolojisinde önemli bir hayvandır. Altay Şamanlarının davulları üzerinde kaz ile kartal resimleri bulunurdu. “Kaz, Türk mitolojisinde çok akıllı ve bilge bir kuştur. O, şamanizmin kanun ve âdetlerini iyi bilir. Kam’a hangi ilahı ziyaret etmesi, hangi yoldan gitmesi ve ilahın huzuruna nasıl çıkılması gerektiğini öğretir. Kaz, Brahma’nın olduğu kadar, Kam’ın da binek kuşudur. Kam, önce davulunu at gibi kullanır, sonra ‘at yoruldu’ diyerek atı bırakır, kaza biner. Şimdi davul kaz olmuştur ve gökyüzünün yüksek katlarına Kam’ı taşır. Kaz, güneşin doğacağını bildiren elçi kuştur, tan kuşudur. Kozmolojide o bir yıldızdır. Yani Tan yıldızı veya Sabah yıldızı veya Zöbre veya Venüs (Sabah Venüsü) ki İran mitolojisinde elinde mandoline, saza benzeyen çalgısıyla bir genç adam gibi tasvir edilir.”[7]

“Kısmen Türk oldukları anlaşılan Chou’larda yabancı kaz, yüksek mertebeli kimselerin timsali idi. Kaz ve Korday (kuğu) Türklerde beylik ve kut timsali idi. Bu timsal belki su kuşlarının çok bulunduğu Kuzey Asya ikliminde doğmuştu. M.Ö. ikinci bin yılda Shang devri kâhinlerinin koyun küreke kemiklerine piktogramlar ile yazdıkları kehanetlere göre, yirtıcı kuşlar ve büyük su kuşları gök tanrısının bir şekli sanılıyor ve bunların önüne atılan yılan ve başka kurbanlar gök tanrısına verilmiş sayılıyordu. Granet’in vardığı neticelere bakarak ‘sarı kuş’ denen ve kulağa benzer tüyleri olan büyük baykuş veya kerges ve çaylak gibi kuşlar, gök tanrısının kendisi veya kızı sayılıp bunların önüne insan kurbanları, bilhassa küçük kız çocukları atılıyordu. Bu kurban merasimleri, ateş unsuru ve simsek ile yirtıcı kuş ve meşhumlarının zirvede olduğu sanılan yaz tahavvülündeki bayramlarda ve hükümdar cenaze merasimlerinde mezarı takdis için icra edilirdi. Brentjes’in işaret ettiği Chou devri bir eserde pençelerinde bir insan tutan ve başındaki iki tutam tüyü bir çift sivri kulağı andı-

ran kartal-baykuş tasviri, belki insan kurbanı remzi olarak görülmelidir. İç Asya göçebe sanatında ise daha ziyade geyik veya dağ keçisi cinsinden hayvanlar kaçırarak yırtıcı kuş veya kulağa benzer tüyleri olan kuş görülür.”[8]

Başkurt folklorunda “Semrük” iki başlı bir kuş olarak tasvir edilir. “Bir başı kişi başı gibi olup kişi dilince konuşur. Mengü Suyu’nu içmiş, ölmez. Kafdağının tepesinde yaşar. Göllerde bulunan ejderhaları kapıp Kafdağına atar.”[9]

“Gamda (Türkçe “karakuş”) adı verilen kulaklı efsanevi Kerges, Asya ile Avrupa sınırlarında Ananın kültürü devrinden beri bilinen ‘Togrul’[10] kuşundan başka idi ve Avrupa-Asya hudutlarındaki illere Türkler ile gelmiş göçmektedir. Nitekim VIII. yüzyıl Arap kaynakları da Garuda masalından doğduğu anlaşılan ejder yiyici kuş efsanesini Türkler ile ilgili olarak anlatırlar. Göğün zirvesi, güney yönü ve ateş unsuru timsali kuş Türklerde “Kızıl Sağızgan (saksagan)” idi. Adından anlaşıldığı üzere “Kızıl Sağızgan” erken Çin’de olduğu gibi kargaya yakın bir timsal idi.”[11]

Abakan Tatarları’nın destanı Kartaga Mergan’da Kartaga Mergan, kız kardeşini ararken babasının büyüttüğü bir çift kartala yavrularını doyurmaları için dokuz kısırak yakalayıp verir ve onları kız kardeşini aramaları için görevlendirir. Aynı destanda kahramanın av atı, Yalbagay kuşu şekline girerek uçar. Yine aynı destan da Kartaga Mergan, Kan Tögüs’le vuruşurken, Kan Tögüs,

Yeraltındaki yedi kuğu.
Yedi kuğunun güveyisi
Yer Aynası, Yer Kara
Nerde kaldın, yardım et

diye bağırır. Yer Aynası, ölmeden önce, yedi kuğu karısı ile onların başı ve kendisinin kaynanası olan sarı tırnaklı, kurşun gözlü, kendir saçlı Tyekçakay’ı yardıma çağırır. Kuğu karısının canı bedeninde değildir. Yeraltında dokuz deniz vardır. Dokuz denizin birleştiği yerde yeryüzüne kadar yükselen bakırdan bir kayalık vardır, bu kayalığın eteğindeki kara bir sandıkta kuğu karısının canı saklıdır. Bu can, yedi ayrı kuşun canından meydana gelmiştir. Kuğunun ölümü, bu canların yok edilmesine bağlıdır.

Kuş, Türklerde Gök Tanrı’nın idaresindeki bir varlıktır ve kutsaldır. Bundan dolayı da kuş, insan

için uğurlu bir canlıdır ve insana iyilik sağlayan bir yanı vardır. Diğer yandan kuş, Şamanizm inancı içerisinde ölen birinin ruhu olarak değerlendirilir, “ölen kişilerin ruhlarının bir kuş olarak göğe uçmaları, Türklerde oldukça yaygın bir düşüncedir.”[12]

Türklerde kartalın ve doğanın önemli bir yeri vardır. “Yakutlara göre, göğün en üst katında ve göğün yere açılan kapısında, yeri göğü bağlayan Dünya Ağacı’nın tepesinde çift başlı bir kartal otururdu. Göklerin korunması bu kartalın vazifesiydi.”[13] Yine “Yakut Türklerinde and, kartalın adıyla içilir. Enlerinin çevresinde kartal gören Yakutlar, ona et ziyafeti çekerler. Yanlışlıkla bir kartalı öldürürlerse cenazesini törenle şamana kaldırırlar. Asya’da bebesiz kadınlar, kendilerine yavru bağışlaması için kartala yalvarırlardı.”[14]

Dede Korkut hikâyelerinden Kanglı Kocaoğlu Kan Turalı’da, Kan Turalı’yı yiğitleri bir kartal olarak tasvir ederler:

“Kapıyalar başında yuva tutan
Kadir ulu Tanrı’ya yakın uçan
Mancınığı ağır taştan vızıldayıp müthiş inen
Ari gölün ördeğini şakayıp alan
Koca Üveyik dipte yürürken çekip yüzen
Karıncığı aç olsa kalkıp uçan
Cümle kuşlar sultanı kartal kuşu
Kanadıyla saksaganı kendisini bağırır mı?
Alp yiğitler savaş günü hasmından kaygulanır mı?”
[15]

“Yuvasını yalçın kayalar üzerine yapan, çok yükseklerde uçan kartalın aynı zamanda avcı kuşlar türünde bulunması ona bir kutsallık izafesine sebep teşkil etmiş olabilir. Belki de bu sebepten İlk ve Orta çağlardan itibaren çok yaygın görünen (eski Doğu kavimlerinde, İslav devletlerinde, Bizans’ta, Batı devletlerinde) kartal tasvirinin Türk menşeden geldiği ileri sürülmüştür.”[16] “V. yüzyılda Attila’nın Hun imparatorluğunda kartal, en yüce gök tanrısı sayılıyordu.”[17]

Her Oğuz boyunun ongun/sembol olarak birer doğan türü vardır. Yine Türk soyundan gelen Bulgar Hanları, sembol olarak ellerinde birer doğan tutar şekilde tasvir edilmişlerdir. “Peçenek Türklerine ait eserler üzerinde de ellerinde doğan tutan athalar görülmüyordu. Altınordu Han’ı Toktamış Han, bir doğan türü olan kendi kara laçını ile öğünüyordu. Türk devletlerinin savaş sembolü olan ucunda at kuyrukları asılı

gönder, tuğ, bir boz doğan ile birlikte gökten düşmüştü. Bunun yorumu ve manası, Tanrı, Türklerin devlet, ikbal ve hâkimiyetleri için buyruğunu bir bozdoğanın güçlü pençeleriyle gönderiyordu. Burada bozdoğan, Tanrı'nın bir elçisi ve resulü gibi idi. Ay ve güneşi pençeleriyle tutan bir doğan Çingiz Han'a banlığını müjdelemişti. Görülüyor ki Türk kültür çevrelerine yakın geleneklerde doğan, yalnızca bir av kuşu ve sembol olarak kalmıyor; Türk devletleri ile Tanrı, arasında gidip gelen kutlu bir elçi gibi görülüyordu. Yiğit Ak Kübek'in avcı kuşları, ay ve güneşe kadar uzanan dallar üzerinde tünüyorlardı.” [18]

Sonuç

Türk mitolojisinde güçlü doğanlar, alıcı kuşlar ve karakuşlar/kartallar yer alır. Dikkat edilirse Türk mitolojisinde yer alan kuşların hiçbirisi leş yiyen kuşlardan değildir. Bu durum, Türk kültüründe önemli bir özelliktir. Türklerde -kısmen de olsa- totem olarak kabul edebileceğimiz kurt'un da leş yiyen bir hayvan olmadığını biliyoruz. Kurt ve kuşlar bu özellikleriyle birleşmektedirler. Türkler asalak, toplayıcı bir hayat tarzı süren insanlar değillerdi. Hayatlarında aktiftiler. Bu özellikleriyle gerek ongon olarak gerekse çeşitli inançlar içerisinde yol gösterici, soy türetici vb. olarak benimsedikleri hayvanlar da kendileri gibi tabiatı aktif, hazır konmayan, başkasının artığıyla beslenmeyen canlılardı.

Masallarımızda, hikâyelerimizde, şiirimizde pek çok kuş türüne rastlanır. Şamanizm inancında yansımasını bulan pek çok kuş, şamanların elbiselerinde arma olarak yer aldığı gibi bayrakta veya hakanın çeşitli tasvirlerinde de yer almıştır. Şamanizmde kuşların önemli bir yeri vardır. Sözelimi, “Yakut Türkleri göğün direği sayılan sırtıklar üzerine ağaçtan yapılmış çift başlı kartallar koyarlar ve bu sırtıkların üzerine merdiven gibi enlemesine ağaçlar çakarlar. Bu ağaçların sayısı göğün katlarını simgelemek üzere 7 ve 9 olurdu. Yine şaman, doğmadan önce kuş biçiminde hayat ağacının dallarında olurdu ya da kuşlar şamana gezisi sırasında eşlik ederlerdi.” [19]

“Her millet kartal veya kuş gibi amblemleri kendine arma olarak alabilir. Fakat kartal kulaklı olarak kabul etmek ona bir bususiyet vermektir ki bu da bir millet ve bir kültür çevresine aittir. Saltık türbesindeki kartal, İskit sanatının örnek kartallarından biridir. Asıl önemli mesele Çifte Minarenin kulaklı çifte kartaldır. Konya’da,

Niğde’de Sungur Bey camiinde, Diyarbakır’da sur kapıları üzerinde, Kayseri’de Döner Kumbet’te, Divriği Ulu camisinde bu çift kuş veya kartal motifine rastlanmaktadır. Artuk sikkesinde de bu remiz vardır. Altay Türk sanatında da kuş ve kartal motifi büyük bir yer tutar.” [20]

Anadolu sahasında da kuşlar şüirden el sanatlarına, halıdan kilime, taş ve ağaç işlemeciliğine ve pek çok sahaya motif olarak yayılmıştır.

Kaynak: Millî Folklor Dergisi Yıl: 11 Sayı: 42.

KAYNAKÇA

- BERKTAY, H.- HASSAN, Ü-ÖDEKAN, A.; Türkiye Tarihi I, Cem Yay., İstanbul, 1995.
CHALLAYE, Félicien, Dinler Tarihi, (çev. S. Tiryakioğlu) Varlık Yay. İstanbul, 1960.
ERGİN, Muharrem; Dede Korkut Hikayeleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995.
ESİN, Emel; İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam’a Giriş, Ed. Fak. Yay., İstanbul, 1978.
İNAN, Abdulkadir; Makaleler ve İncelemeler I., II, Ankara, 1987.
—; Şamanizm, Ankara, 1954.
KAFESOĞLU, İbrahim, Türk Millî Kültürü, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1993.
ÖGEL, Bahaeddin; Türk Mitolojisi II, TTK, Ankara, 1993.
—; Erzurum Anıtlarında Eski Altay-Türk San’atının İzleri, Erzurum Halkevi Yay., Erzurum, 1947.
ÖNEY, Gönül; Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, TTK Yay., Ankara, 1972.
SEPETÇİOĞLU, M. Necati; Karşılaştırmalı Türk Destanları, Akran Yay., İstanbul, 1990.
Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Şükrü ELÇİN Armağanı, TKAE Yay., Ankara, 1993.

Dipnotlar:

- [1] CHALLAYE, Félicien; Dinler Tarihi, (çev. S. Tiryakioğlu) Varlık Yay. İstanbul, 1960, s.22.
[2] bk. CHALLAYE, age. “Animizm” maddesi, s.21.
[3] KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Millî Kültürü, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1993, s.284.
[4] ESİN, Emel; İslamiyet’ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş, Ed. Fak. Yay., İstanbul, 1978, s.37.
[5] ÖGEL, Bahaeddin; Türk Mitolojisi I, II, TTK, Ankara, 1993 s.329.
[6] SEPETÇİOĞLU, M. Necati; Karşılaştırmalı Türk Destanları, Akran Yay., İstanbul, 1990, s.115.
[7] MOLOVA, Mefkure; “Bir Şahiye ve Bir Bilmecede Kaz Kültü” , Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Ş. ELÇİN Armağanı, TKAE, Ankara, 1993, s.269.
[8] ESİN, E., age., s.40.
[9] İNAN, Abdulkadir; Makaleler ve İncelemeler I., TTK, Ank., 1987, s.350.
[10] “Togrıl” bir alıcı kuş adıdır. Çingiz Han çağında, Togrıl kuşu ve onunla ilgili söylentiler, “Çingiz Han kültür çevresi”ne mal edilmişti. Tarihçi Reşidü’d-din’e göre “Togrıl kuşu, çok korkunç bir kuş idi. Anka kuşu gibiydi.” Ayrıntılı bilgi için bk. ÖGEL, age. I, s. 131.
[11] ESİN, E., age, s.81.
[12] ÖGEL, age., s.129.
[13] ÖGEL, age.,II.c, s.289.
[14] İNAN, Abdulkadir, Şamanizm, Ankara, 1954, s.165, 116.
[15] ERGİN, Muharrem; Dede Korkut Hikayeleri, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1995, s.134.
[16] KAFESOĞLU, age., s.286.
[17] ÖNEY, G., Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, TTK, Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, s.166
[18] ÖGEL, age.,II. C, 8.286.
[19] BERKTAY, H.- HASSAN, Ü-ÖDEKAN, A., Türkiye Tarihi I, Cem Yay., İstanbul, 1995, 8.453.
[20] ÖGEL, Bahaeddin; Erzurum Anıtlarında Eski Altay-Türk San’atının İzleri, Erzurum Halkevi Yay., Erzurum, 1947, s. 10.

GURBETİ KONUŞMAK!

Bedrettin KELEŞTİMUR

“Gurbeti...” sizinle paylaşmak istiyorum.

Bizim türkülerimizde gurbet vardır, hasret vardır...

Destanımızın adına, ‘göç’ demişiz!

Ayrılık yaman bir dert, ‘güç’ demişiz!

Tarihimizde, 1800’lerden sonraki yıllara bakınız...

Bir cihan devletinin artık yavaş yavaş, kademeli bir şekilde,

Anadolu’ya avdet edişine!

Bir asrı aşan o çekiliş, ah diyorum ‘dramatize bir film’ olaydı...

Balkanlardan, Kafkaslardan yüz binlerin çekilişi,

O çekilişin getirdiği yürek kanatan, ızdırap veren amansız sancıları bu millet niye okumasın ki!

Niye bir ‘kuruluş’ veya ‘küçük ağa’ formatında hazırlanmasın!

Çizgilerim, desenlerim, renklerim, motiflerim, bilumum estetik güzelliklerim toplumun bütün kesimlerine yansın!

Şair ne diyor:

Gurbet o kadar acı

Ki ne varsa içinde

Hepsi bana yabancı

Hepsi başka biçimde”

Gurbeti ne kadar içten ve özümseyerek anlatıyor.

Gurbet ve gariplik,

Gurbet ve yalnızlık,

Gurbet ve hicran vesaire, insana bir bakıma ‘acı veren’ his bulutları,

Bir sis perdesi gibi üzerimize çökmüş intibahını veriyor...

Köyümüz, şehrimiz, coğrafyamız ve biz Türkler, “ben gurbette değilim/gurbet benim içimde” diyebilecek derecede bir haletiruhiyenin içeri-

sinde hayatı sürekli gurbetle sıla bir medcezirli yaşamıştır.

Öyle ki tarihte Türkler kadar yer, iklim, coğrafya değiştiren ikinci bir millet gösterilemez!

O fetih şuuru değil midir ki “gurbeti vatan” “hasreti kendisine yâr” yapmıştır!

Hüseyin Kaya bir şiirinde ne diyor:

*“Kalbimden başka bir vatan gel göster ey yâr bana
Gurbet olur billâh olmadığın her diyar bana”*

Bir zat ne diyor: “İnsan bir yolcudur. Çocukluktan gençliğe, gençlikten ihtiyarlığa, ihtiyarlıktan kabre, kabirden haşire, haşirden ebede kadar yolculuğu devam eder.”

O yolculuğun en ihtişamlı zamanı, ‘çocukluktan gençliğe...’ doğru uzanan kesittir.

Ayrılıktan uzak duyguların paylaşıldığı sınımsız geçen yıllardır.

Şefkati soluklarsınız...

Masum gözlerle sokağınızı, mahallenizi gönül talanı yaparsınız...

Okulunuza uzanan yolların sıcaklığında adımlarınız daha da cüretlidir...

Hele o bayram sabahı, unutulmayacak bir merhamet salıncağı gibidir...

Hayatınızı şekillendiren mahalleniz...

Oradaki dünyanız bir büyük duygu saltanatına dönüşür!

Bir bahar sıcaklığı kadar içimize çektiğimiz toprak kokusu, soluduğumuz şehrin havası ne kadar mübarekmiş meğer!

Şefkat dolu nazarların bir küheylan nehir misali çağladığı zaman hey diyeceğimiz geliyor içimizden!

Velhasıl birlikte olduğumuz en yakınımızdan en uzağımıza kadar insanımızın dağ gibi dalgaların aramıza girerek bizlerden nasıl koparak ‘gurbet...’ denilen bir yolculuğa mahkûm ettiğini düşündükçe içim cız eder!

Bekir Sıtkı Erdoğan’ın Gurbet şiirinden bir

dörtlük:

*“Garibim, her taraf bana yabancı
Dertliyim, çekinme doldur be hancı
İlk önce kımıldar hafif bir sancı
Ayrılık sonradan kor yavaş yavaş”*

Cumhuriyet döneminin Türkiye’inde galiba ‘gurbet bir içli türküdür’

Tarihin, ‘kartal yuvası’ dediği Harput Kalesi’nden, ‘Balak dolu bakışlarla...’ dümdüz uzanan ovayı düşlerinize taşıdığımızda, ‘aman Allah’ım diyeceksiniz; bu yerlerden Çanakkale’ye, Yemen’e, Sarıkamış’a uzanan o metanetli yollar nasıl ebrulu bir koku yayar çevresine!

O gül kokulu rayihalarla bizler, Cumhuriyete geldik...

Tarihin en kadim sayfalarını çevirmeye başladık!

Bitti mi kaygılarımız, bittimi hicranlarımız...

1927 tarihinde, özelde Elâzığ’ın il nüfusu, 213 bindir...

Elâzığ’ın merkez ilçe nüfusu ise, 34 bin civarındadır...

Nüfusumuzun ancak yüzde yirmileri şehir merkezlerinde ikamet etmektedir.

Yüzde seksenleri ise, kırsal kesimlerde yaşamaktadır...

1927 yılında Türkiye’nin nüfusu 13 milyondur...

Bu nüfusun ise ancak, 3 milyon 300 binleri şehir merkezlerinde yaşamaktadır...

2014 yılına geldiğimizde, bu tabloların tamamen değiştiğine şahit olacağız...

‘Göçlerle büyüyen bir Türkiye kompozisyonu çizilecektir...’

Kırsal kesimlerden şehirlere doğru öyle sert dalgalar vardır ki onu durdurmak mümkün değil!

Ve şehirlere daha büyük metropol şehirlere doğru yürüyen bir insan seli...

OLMUŞ

Nice sözler yalan olmuş,
Dost bağımız talan olmuş.
Engel girmiş aramıza;
Yollar bile yılan olmuş,
Gurbet elde kalan olmuş.

Canımızdan çok severdik,
“Milletim!” deyip, överdik.
Tuz basmışlar yaramıza;
Bağrımızı delen olmuş,
Tefrikayla bölen olmuş.

Hatır sayıp soran vardı,
Düşü hayra yoran vardı.
Hain dolmuş yöremize;
Gülistana olan olmuş,
Gonca iken solan olmuş.

Katlime ferman yazılmış,
Ecelim “derman” yazılmış.
Nifak girmiş töremize;
Kahkahayla gülen olmuş,
Nahak yere ölen olmuş.

Susma, haykır! Niyazkâr’ım!
Ezel vardım, ebet varım.
Âlem şahit naramıza;
Tekbirlerle dalan olmuş,
Hak yolunu bulan olmuş.

Köksal CENGİZ (Niyazkâr)

GELİRİM

Üzgünlük yaşatmam bilsem acını
Beklenmedik anda çıkar gelirim.
Duysam eğer bana ihtiyacını,
Bütün engelleri yıkar gelirim.

Bilesin, binlerce gönlümü kırsan,
Ben mutlu olurum hâlimi sorsan
Dünyanın taa öbür ucunda olsun
Rüzgârlardan kanat takar gelirim.

Bilirsin gönüller kural tanımaz
Sevenler, sevgisiz bir an duramaz,
Beni senden başka kul durduramaz
İste, şimşeklerle çakar gelirim.

Düşünme, olursa benimle için
Yanında olurum sözlerim peşin
Ne zaman nerede sıkışsa başın
En coşkun sularla akar gelirim.

Recep ÇALKANER

Polatlı’da yedek subay eğitimimiz bitmiş, kuralar çekilmişti. Bazıları Patnos’u (Ağrı’nın ilçesi) çekmişti. Patnos’u çekenler büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardı. Moralleri çok bozulmuş, hayıflanır olmuşlardı. Birçokları da yangına körükle gidercesine güya onların üzüntülerine ortak oluyor, dertlerine dert katıyorlardı. Patnos gidilecek yer miydi? Kuş uçmaz, kervan geçmez, insanın yaşayamayacağı bir belde, acaba ne yapsalar da bunu değiştirmenin bir yolunu bulabilseler! Bu uğurda yapamayacakları maddi fedakârlığın hududu yoktu.

İşin enteresan tarafı, bu hâletiruhiye içinde kıvrananların -ben dâhil- hiçbirimiz Ankara’dan öteye, hele hele Sivas’tan daha doğuya geçmemiş, oraları görmeyen ve bilmeyenlerdik. Tabi oralar hakkında, şüphesiz malumat sahibiydik, fakat bizzat görmemiş, oralardan geçmemiştik, bilgilerimiz sadece işitmeye matuftu. Bazı neşriyatların da kasıtlı yayınları, zihinlerimizde Doğu’yu yaşanılmaz, durulmaz bir yer olarak hayal etmemize sebep olmuştu.

Hâlbuki sonraları Diyarbakır’da, Erzurum’da ve Van’da görev yapmak nasip oldu. Oraları enine boyuna görmek imkânına kavuştum. Hatta Kars’a, Iğdır’a, Doğu Beyazıt’a ve Hakkari’ye de gittim. Bazı neşriyatta yazıldığı gibi, oraları mahrumiyet yerleri olarak bulmadım. Ne insanına yabancılık çektim ne de bölgeye uyum sağlayamamak gibi bir çekilmez ortamda buldum kendimi. Hele aradan bunca yıl geçtikten sonra Doğu’nun çehresi kat be kat eskiye nazaran daha da değişmiş durumda.

İki hatıra: Sene 1975. Ergani’deyim (Diyarbakır’ın ilçesi). Kahvehanenin bahçesinde çayımı yudumluyorum. Hemen yanımda taksi durağı. Biri geldi, çevre köylerden birine gitmek için taksiye bindi. Fakat binmesiyle inmesi bir oldu! Şoför de şaşırılmıştı. Hayretle müşterisine bakıyor, değişikliğe bir mana veremiyordu. “*Niye vazgeçtin âbi?*” diye sorunca “*Ben, teypsiş taksiye binmem!*” demez mi? Şoför taksiyi yeni aldığını, henüz teyp taktıramadığını söylediye de köylü öteki taksiye doğru yürüdü. Hadise çok düşündürücü ve çarpıcıydı. Köylere kadar motorlu taşıtların gidebilmesi ne kadar sevindiriciyse, vatandaşın artık zaruri olmayan başka

ihtiyaçları arar hâle gelmesi de köylümüzün maddi gücünün o derece ilerlediğinin bir göstergesiydi.

Yine aynı seneler. Elazığ’ın Maden ilçesi. Krom işletmelerinde çalışan maden mühendislerinin kaldığı Güleman lojmanları. Tabiatın vahşi ve heybetli manzaraları sergilediği yalçın ve yüksek Güneydoğu Torosları üstünde, kartal yuvası gibi bir yer. Gerçekten dağların tepesinde şirin, yemyeşil fakat son derece modern lojman binaları. Kaloriferli, telefonlu, kantinli, velhasıl her türlü maddi ihtiyaçları karşılanan şirin bir kasaba hüviyetinde. Mühendisimiz bu imkânlar içinde. Ya işçimiz? Mühendis bir arkadaşımı mezkûr işletmeye giderek ziyaret etmiş hatta krom madeninin yeraltına doğru uzanan ocaklarına kadar inmiştim. Buralarda çalışanların aldıkları ve alacakları elbette, alın terlerinin karşılığı olarak azdır. Neyse biz asıl konumuza dönelim. Mesai bitiminde bir işçi, ısrarla arkadaşı evine davet etti. Zaten kendisi inançlı ve inancını yaşayan bir mühendis olması hasebiyle, işçilerce çok sevilen ve sayılan biriymiş. Hatırını kıramadı. Düşük peşine. Dağ tepe derken epeyce gittik. Nihayet, işte orada diyerek, önümüzde yükselen tepenin üstündeki mütevazı evini gösterdi.

Uzaktan sıradan bir köy evi görünümündeki eve doğru, naçar düşe kalka ilerledik. İyice yorulmuştuk. Yorgunluğumuzu alacak demli bir çaya hasret hâle gelmiştik. Nihayet eve buyur edildik. İçeri girdik. O da ne gözlerimize inanamadık! Dışarıdan asla ihtimal veremeyeceğimiz ve zaten tepenin başında olan bir ev için düşünemeyeceğimiz konforla karşılaştık. Sanki bir köy evinde değil de modern bir apartman dairesindeydik. Ne yalan söyleyeyim, çok şaşırılmıştık. Tepede tek başına yapılan bu evde her şey vardı. Kanepelerinden vitrinine, radyosundan teybine kadar her şey.

Biz bu memnuniyet verici şaşkınlığımızla lâl kesilmişken, işçimiz biraz sonra mükellef bir yer sofrasıyla içeri girmesin mi? Bu, daha büyük bir hayrete gark etti bizi. Sofrada hiçbir şey eksik değildi. Hani derler ya, bir kuş sütü yoktu o kadar. Zengin sofranın başında, hem kahvaltı nevinden yedik içtik, hem çaylarımızı yudumladık, hem de güzel sohbetler yaptıktan sonra ayrıldık.

SULTAN NEVRÛZ

Evet Doğu'da, dağ başında yaşayan işçimizin dahi, bizi sevindiren, daha da iyi olmalarını istediğimiz, içinde yaşadıkları mevcut imkânlar. Oysa Ankara'dan öteye geçmeyenlerin zihninde ve hafızalarında Doğu gerçeği, insanlarımızın -o zamanki bazı gazetelerin karikatürlerinde bile, sık sık yer aldığı gibi- toprak altında, âdeta mağara hayatı yaşadıkları şeklindeydi.

Şimdilerde mümkün olsa da İstanbul'dan Hakkari'ye kadar bir yolculuk yapsanız -ki ben, bu güzergâhın devamlı yolcusuydum-. Özellikle, yolculuğunuzun Doğu kısmını geceye denk getirseniz, göreceksiniz ki *Türkiyem pırıl pırıl. Türkiyem ızıl ızıl.* Uçak gibi otobüslerde, asfalt yollarda ve inanın saray gibi, her türlü konforu haiz dinlenme ve mola verilecek tesislerde konaklayarak yapacağınız seyahat, sizi şaşırtıcı bir memnuniyete ve sevince gark edecektir. Üç beş ev için bile, elektrik direklerinin götürülmüş olduğuna, beş altı haneli köylere dahi ilkokulların yapıldığına, yol boyunca şahit olacaksınız.

Hele GAP'ın da devreye girdiğini, Güneydoğu'ya hayat verdiğini, Türkiye'mizin yeşiline yeşiller kattığını düşünürsek nasıl bir geleceğin bizi beklediğini anlarız.

Öyleyse, geleceğimizi Avrupa, Amerika, Ermeni vb. kışkırtmalarıyla kendimize zehir etmeyelim. Unutmayalım ki iki pehlivan kavga ederken, bir çocuk ikisini de dövebilir. Dış düşmanlar, Doğu'nun ne Kürdistan ne de Türkistan olmasını isterler! Şimdilik emelleri Büyük Ermenistan'dır!

İyi bilelim ki, bugün seni beni zayıflatmak için, bâzı gençlerimizin eline silâh sıkıştıranlar, zaafımızı kıvamını bulunca, bu sefer onlara silâh vermeyi keşecek, Ermeni'yi de üstümüze salacaklardır.

Unutmayalım ki Türksüz Kürt kör, Kürtsüz Türk topaldır. Bu topraklarda ya hep beraber yaşarız. Ya hep beraber yaşarız. Üçüncü bir şık muhal. Ve tam manasıyla iki taraf için de izmihlâldir. Kürt Türksüz, Türk Kürtsüz yapamaz ve olamaz. Çünkü biz, her şey bir tarafa, oluşumuzla kardeşiz. Aynı inancın mensuplarıyız. Din kardeşiyiz. Dinimiz, ancak inananlar kardeştir, diyor. Kimlerin hesabına oyuna getirilmek istendiğimizi, bazı genç kardeşlerimiz, iyi bilip kendilerine gelmelidirler.

Şairin dediği gibi:

*"Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez.
Toplu vurduka yürekler, onu top sindiremez."*

Kısraklardan kırbalara süt sağlısın
Kimızlı testi ellerde dolaşsın
Ozanlar diz çöküp kopuz çalsın
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Beyler yabgular alsın, han buyruğu;
Göklü çadıra diksin dokuz tuğ'u
Türk anlasın, banlayan yüce başbuğ'u
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Börklü Koca Han'a, beye öğüt verende
Sunalar sazlı göle konanda
Koç yiğitler kuşanıp at binende
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Lâle sümbül mor menekşe açanda
Kıvalı kuzuyu sürüye katanda
Oba, aşiret yaylaya çıkanda
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Sular seller boz bulanık akınca
Domurlanan kızıl güller açınca
Bülbül figanı eflake çıkınca
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Alpler kuşanıp da ata binende
Bismillah ile gaza başlayanda
Ganimeti tekbirle karşılayanda
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Gün, ay dolsun da Oğuz devlet bulsun
Soy soylayıp acunda boy boylasın
Devlet-i ebed-i müddeti bulsun
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Karacorga gök çadırda başlayanda
Osman Batur, Taklamakan Çölü'nü aşanda
Kızıl Çin'i Altay'da dize getirende
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Gök gönüllü gözü gökten de mavi
Gökbörü, tanrı dağından indi
Han buyruğu, Ötüken'den çıkmalı şimdi
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Cenuptan, kıbleden, şarktan, garptan
Şafak vaktinden, gün ortasından
Gün doğumundan, gün batımından
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Tanrı dağının karları erisin
Yaylasını sümbül, ıtır kaplasın
Yılkı atlar çimenlerde oynasın
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Daha kaç destan yazacak bu millet
Türk, düşmana baş eğmez, bu bir zillet
Başsız kalan millette bitmez illet
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Talayhan gelen sultan nevrüz olsun
Dağ, gök, deniz, derya, bozkır dolansın
Çaylar ırmakları deryayı bulsun
Türksüz Türk illeri Türk'e kavuşsun
Gök gürlesin nevrüz ilinde şimşek çaksın

Mehmet Ali TALAYHAN

(**Karacorga:** Doğu Türkistan'da erkeklerle kızların birlikte oynadığı yaygın bir Türk halk oyunu. **Osman Batur:** Doğu Türkistanlı Türk devlet adamı ve kahramanı. 1940 - 1951 yılları arasında Kızıl Çin ordusuna vurduğu darbelerle tanınmıştır. 1951 yılında Çin ordusuna ait helikopteri mızrakla düşürmüş, Taklamakan Çölü'nü aşarak yanındaki bağlarının sınırı geçmesini sağlamış ancak yaralı olarak ele geçirilmiş ve 1951 yılında Urumçi'de Kızıl Çin ordusu tarafından kurşuna dizilerek şehit edilmiştir. **Taklamakan:** Çin'in en büyük çölü. 1000 km uzunluğunda 400 km genişliğindedir.)

NERDESİN?

Yağmur yüklü bulutların ardından,
Damla damla düşüyorum, nerdesin?
Gökkuşağı ayrılırken yurdundan,
Güneşim ol, üşüyorum, nerdesin?

Çağıldayan pınarların başında,
Denizlerin yosun kokan taşında,
Kutupların buza çalan kışında,
Alev alev pişiyorum, nerdesin?

Yâd ellerde ruhumdaki haz biter,
Gönlümdeki ateş söner, köz biter,
Kış tükenir, bahar geçer, yaz biter,
Sonbahara koşuyorum, nerdesin?

Sevdamızı yazmasınlar karayla,
Bu dünyada ayrılıklar sırayla,
Mor dağları fırtınayla, borayla,
Yorgun argın aşıyorum, nerdesin?

Ay dolanır, su bulanır ansızın,
Sinesinde teller inler her sazın,
Sor hâlini çile çeken yalnızın,
Seni sensiz yaşıyorum nerdesin?

Nedim der ki umutlarım seninle,
Kır çiçeği hayat bulur teninle,
Rüzgârların türküsünü bir dinle,
Seyhan gibi coşuyorum nerdesin?

Nedim UÇAR

Sosyal ilimlerde kültür denince, bir topluluğun kendi hayatı problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hâle getirdiği usuller ve vasıtalar anlaşılır. Şu hâlde bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı, bütün maddi ve manevi unsurlarıyla birlikte onun kültürünü teşkil etmektedir.

(Erol Güngör)